

Model obradbe protostatističkih vrela na primjeru analize najstarijih registara desetinskoga kotara Glavnice

U prvome dijelu rada autor se kritički osvrnuo na suvremenu literaturu o kvantitativnim i kvalitativnim istraživanjima kasnosrednjovjekovne i ranonovovjekovne povijesti te je oblikovao specifičan model analize registara crkvene desetine. Model podrazumijeva temeljito empirijsko istraživanje jasno definiranih prostornih cjelina. Taj je model primijenjen na analizi izvora vezanih uz područja kotara Glavnice, u zapadnome i sjeverozapadnom dijelu današnje Zagrebačke županije. Kvantitativni podatci o poljoprivrednoj proizvodnji i naseljenosti postavljani su u širi kontekst društvenih i ekonomskih odnosa na prijelazu iz kasnoga srednjovjekovlja u rani novi vijek.

Ključne riječi: desetina; registri crkvene desetine; kvantitativne metode u historiografiji; kvalitativne metode u historiografiji; Glavnica; Susedgrad; Donja Stubica; Marija Bistrica

1. Uvodne napomene

Fond *Acta Capituli Antiqua* Nadbiskupijskoga arhiva u Zagrebu bogato je vrelo arhivske građe, koje nije izmaklo istraživačima hrvatske ranonovovjekovne povijesti, ali još ni izdaleka nije iscrpljeno te nudi velike mogućnosti istraživanja i obradbe dosad neobrađene građe. Zahvaljujući velikome broju očuvanih registara crkvene desetine iz 15. i 16. stoljeća, koji se čuvaju u tom fondu, možemo se približiti povijesnim temama koje se tiču historije stanovništva u najširem povijesnom kontekstu.¹ Riječ je o vrelima pogodnima za istraživanje društvenih i ekonomskih procesa, ali i za analizu specifičnih topografskih značajki analiziranih prostornih jedinica. Ne postoje druga vrela uz pomoć kojih bismo dobili jasniju ili izoštreniju sliku demografskih kretanja i društvenih

¹ Izvrsno pomagalo za fond ACA Nadbiskupijskoga arhiva u Zagrebu sastavio je J. Buturac (usp. Josip Buturac, „Inventar i registri za starije dokumente zagrebačkoga Kaptolskog arhiva 1401–1700“, *Arhivski vjesnik* 11–12 (1968–1969): 261–319)

struktura kasnosrednjovjekovnih i ranonovovjekovnih vlastelinstava. U registrima crkvene desetine nalazimo mnogo važnih kvantitativnih podataka te ih, uvjetno rečeno, čak možemo smatrati protostatističkim popisima stanovništva. Važno je naglasiti da nam, osim kvantitativnih analiza, ta vrsta arhivskih vrela omogućuje i vrijedne kvalitativne analize transkribirane građe. Ukratko, riječ je o veoma izdašnom vrelu iznimno vrijedne arhivske građe, čiji potencijal znatno nadilazi trenutno stanje istraženosti. Kao što je već rečeno u uvodu, važnost registara crkvene desetine za istraživanje demografskih i društveno-ekonomskih promjena, posebice u turbulentnom 16. stoljeću, ipak nije izmakla istraživačima hrvatske povijesti. Zacijelo najvažnija monografija o društvenim i ekonomskim odnosima na području Hrvatsko-slavonskoga Kraljevstva u ranome novom vijeku velikim je dijelom utemeljena na građi iz glasovitoga fonda *Acta Capituli Antiqua*. Riječ je o doktorskoj disertaciji Josipa Adamčeka, koja je proširena i objavljena 1980. godine, a još je uvijek nezaobilazna literatura za istraživanje hrvatske ranonovovjekovne povijesti.² Akademik Josip Adamček obradio je nedostižno velik broj protostatističkih arhivskih vrela, analizirajući društvene i ekonomske procese u skladu s prevladavajućim istraživačkim paradigmatima svoga vremena. Na taj je način nedvojbeno unaprijedio naše poznavanje predindustrijskih agrarnih i drugih društveno-ekonomskih procesa.

Današnji trenutak u historiografiji pruža nove mogućnosti teorijskoga promišljanja te oblikovanja istraživačkih modela i metodoloških pristupa u kojima važno mjesto zauzima protostatistička građa. Suvremena europska historijska znanost ponovno iskazuje zanimanje za predindustrijske vlasničke odnose, transfere moći ruralnog agrarnog društva i druga društveno-ekonomska pitanja povezana s „tranzicijom iz feudalizma u kapitalizam“.³ S druge se pak strane javlja sužavanje prostornoga mjerila istraživanja i fokusiranje na manje, jasno definirane prostorne jedinice, kao što su plemićki posjedi i

- 2 Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1980. Adamček je fokus svojih istraživanja usmjerio prema onim historijskim društveno-ekonomskim fenomenima i procesima o kojima se u to doba intenzivno raspravljalo u europskoj historiografiji. Njegova je sinteza, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj...*, posvećena istraživanju agrarnih odnosa u „historiji feudalnoga društva Hrvatske“ te je primarno usmjerena na ekonomske procese i proizvodne odnose. Pritom nastoji čvrsto utvrditi periodizaciju, koju strukturira prema promjenama u razvoju feudalne rente. Adamček uočava pojave nemira među podložnicima (smatra ih dokazom klasne borbe) i važnost blizine ratnih zbivanja na društvene i ekonomske procese.
- 3 Na primjer (izbor novijih publikacija): Markus Cerman, „Mittelalterliche Ursprünge der unterbäuerlichen Schichten“, u: *Untertanen, Herrschaft und Staat in Böhmen und im „Alten Reich“: Sozialgeschichtliche Studien zur Frühen Neuzeit*, ur. M. Cerman, R. Luft, Oldenburg, München 2005, 323–350; Markus Cerman, „Social structure and land markets in late medieval Central and East-central Europe“, *Continuity and Change* 23 (2008), br. 1: 76–82; Markus Cerman, *Villagers and Lords in Eastern Europe, 1300–1800*, Macmillan, London, New York 2012; Erich Landsteiner, „Landwirtschaft und Agrargesellschaft“, u: *Wirtschaft und Gesellschaft. Europa 1000–2000*, ur. M. Cerman, E. Landsteiner, Studien Verlag, Wien 2011, 178–210; Franz Mathis, *Die deutsche Wirtschaft im 16. Jahrhundert*, Oldenburg, München 1992; Eduard Maur, *Gutsherrschaft und „zweite Leibeigenschaft“ in Böhmen. Studien zur Wirtschaft-, Sozial- und Bevölkerungsgeschichte (14.–18. Jahrhundert)* Oldenburg, München – Wien 2001, 59–83

veleposjedi, povijesne župe i regije.⁴ Istovremeno se u praktičnoj primjeni istraživačkih alata znatno povećala mogućnost uporabe statističko-analičkih drugih računalnih programa, koji omogućavaju sasvim nov pristup obradbi kvantitativne (i kvalitativne) građe, a time i postavljanje novih istraživačkih pitanja. Potrebno je spomenuti i rastući interes povjesničara za proučavanjem poveznica između prostora i vremena (specifičnoga mjesta, prostora i povijesnoga trenutka) u teorijskom je kontekstu pod snažnim utjecajem paradigme *prostornoga obrata*, a u metodološkom kontekstu, često podrazumijeva uporabu alata koji omogućuju nove poglede i metode istraživanja povijesti (poput historijsko-geografskih informacijskih sustava, HGIS).⁵ Povijesna topografija i toponimija, ali i topografska i toponimijska građa sadržana u protostatističkim vrelima, iznimno se dobro uklapaju u takve pristupe i modele istraživanja, na samo u rekonstrukcijama prostora i analizama materijalnih značajki u prostoru već i u kontekstu minucioznoga istraživanja odnosa između povijesnih mijena i povijesnoga okoliša.

U zaključku uvodnoga dijela potrebno je naglasiti da se radom nastoji ostvariti iskorak u dva smjera. Uz artikulaciju teorijskoga okvira i koncepta istraživačkog postupka te s njim povezanim oblikovanjem čvrste teorijske strukture⁶ i deskripciju uporabljene metodologije rada, krajnji se cilj očituje i u ocrtavanju smjernica sustavnoga istraživanja registara desetine te iskorištavanja njihovoga kvantitativnog i kvalitativnog potencijala. Primjenom opisane metode nastoji se upotpuniti dosadašnja istraživanja povijesnih

-
- 4 Primjerice, Stefan Brakensiek, „Regionalgeschichte als Sozialgeschichte. Studien zur ländlichen Gesellschaft im deutschsprachigen Raum“, u: *Regionalgeschichte in Europa. Methoden und Erträge der Forschung zum 16. bis 19. Jahrhundert*, ur. A. Flügel, s. Brakensiek, Ferdinand Schöningh, Paderborn 2000, 197–251; Werner Buchholz, „Vergleichende Landesgeschichte und Konzepte der Regionalgeschichte von Karl Lamprecht bis zur Wiedervereinigung im Jahre 1990“, u: *Landesgeschichte in Deutschland: Bestandsaufnahme – Analyse – Perspektiven*, ur. W. Buchholz, Ferdinand Schöningh, Paderborn 1998, 11–60; Werner Freitag, „Landesgeschichte als Synthese – Regionalgeschichte als Methode“, *Westfälische Forschungen* 54 (2004), 291–305; Dana Štefanova, *Erbschaftspraxis, Besitztransfer und Handlungsspielräume von Untertanen in der Gutsheerrschaft. Die Herrschaft Frydlant in Nordböhmen 1558–1750*, Böhlau Verlag, Köln 2009; Govind Sreenivasan, *The Peasants of Otto-beuren, 1487–1726: A Rural Society in Early Modern Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.
- 5 Primjerice, Charles Withers, „Place and Spatial Turn in Geography and History“, *Journal of the History of Ideas*, 70 (2009), br. 4: 637–658; David Bodenhamer, „The Potential of Spatial Humanities“, u: *The spatial humanities: GIS and the future of humanities scholarship*, ur. D. Bodenhamer, J. Corrigan, T. Harris, Indiana University Press, Bloomington 2010; Denis Cosgrove, „Landscape and Landschaft“, *Bulletin of the German Historical Institute*, 35 (2004): 57–71; Jörg Döring, Tristan Thielmann, „Was lesen wir im Raume? Der Spatial Turn und das geheime Wissen der Geographen“, u: *Spatial Turn. Das Raumparadigma in den Kultur- und Sozialwissenschaften*, ur. J. Döring, T. Thielmann, Transcript, Bielefeld 2008, 7–45; Ian Gregory, Paul Ell, *Historical GIS: Technologies, Methodologies and Scholarship*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
- 6 Teorijskom strukturom koja povezuje *totalni* pristup regionalnoj historiji (u duhu E. Le Roy Ladurieja), novu njemačku i austrijsku *Regionalgeschichte* te mikrorazinu istraživanja detaljno sam se bavio u svojoj doktorskoj disertaciji (usp. Branimir Brgles, Stanovništvo i topografija susedgradsko-stubičkog vlastelinstva (1450.–1700.), doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015, 11–21.).

struktura i procesa na zagrebačkome području krajem 15. stoljeća te ponuditi svježe interpretacije, posebice na području društvene, ekonomske i ruralne historije.

2. Teorijski i metodološki okvir

2.1. Kvantitativne i kvalitativne metode istraživanja protostatističke građe

Temeljni korpus građe u ovom istraživanju obuhvaća registre crkvene desetine Zagrebačke biskupije. Riječ je o *protostatističkim*⁷ vrelima, odnosno arhivskoj građi koja, općenito rečeno, nedvojbeno zauzima središnje mjesto u istraživanju ekonomske, društvene te ruralne, regionalne i lokalne historije kasnoga srednjeg i ranoga novog vijeka.⁸ Uz to, riječ je o idealnoj građi za istraživanje okolišne historije te mnogih aspekata urbane historije.

Analizom i kvantifikacijom građe dobivene transkripcijom spomenutih vrela pristupa se podatcima koji su nezamjenjivi pri istraživanju demografskih kretanja i agrarne proizvodnje te omogućuju komparativne zaključke i pozicioniranje izdvojene prostorne cjeline u kontekstu širih društveno-ekonomskih procesa.

Osim dobro poznatih kvantitativnih i statističkih metoda istraživanja (koje se u hrvatskoj historiografiji, doduše, relativno rijetko upotrebljavaju)⁹ pri obradbi građe dobivene transkripcijom registara desetine moguće je uporabiti i kvalitativne metode istraživanja.¹⁰ Registri crkvene desetine donose bogate popise osobnih imena i

7 Urbani, registri crkvene desetine, popisi gornice i slična vrela donose serije podataka iste logičke kategorije. Analiza tih vrela djelomično počiva na statističkoj metodi. Međutim, budući da nisu sasvim pouzdana u statističkome smislu, da ne donose uvijek istu vrstu informacija te da je svakom vrelu potrebno pristupiti na zaseban način, naziva ih se *protostatističkim* ili *predstatističkim* vrelima.

8 Ovdje se prije svega misli na istraživački koncept koji se koristi u okviru njemačke i austrijske *Regionalgeschichte*. Suvremena je regionalna historija sama po sebi interdisciplinarna te podrazumijeva uporabu različitih aspekata koje ću zasebno spomenuti u ovome tekstu. Izbor radova (kao i u dosadašnjem tekstu riječ je o najrecentnijim publikacijama), koji pripadaju toj struji: Freitag, *Landesgeschichte als Synthese*, 291–305; Carl-Hans Hauptmeyer, *Landesgeschichte heute*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1987.

O specifičnom pristupu istraživanju ruralne historije: Jeremy Burchardt, „Agricultural History, Rural History, or Countryside History?“, *The Historical Journal* 50 (2007), br. 2: 465–481. Osobito je važna *totalna regionalna historija*, koja se počela razvijati 80-ih godina. Usp. Ernst Hinrichs, „Regionale Sozialgeschichte als Methode der modernen Geschichtswissenschaft“, u: *Regionalgeschichte. Probleme und Beispiele. Quellen und Untersuchungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Niedersachsens in der Neuzeit*, ur. E. Hinrichs, W. Norden, August Lax, Hildesheim 1980, 1–20; Brakensiek, *Regionalgeschichte als Sozialgeschichte*, 209–210.

9 Uporaba kvantitativnih metoda u historijskim istraživanjima proširila se 60-ih i 70-ih godina XX. stoljeća. Hrvatska je historiografija pratila europske trendove, osobito zahvaljujući radu Josipa Adamčeka, koji se ekstenzivno koristio dostupnim serijalnim vrelima (između ostaloga i registrima crkvene desetine).

10 Veoma važan doprinos u tom kontekstu donose A. Carus i S. Ogilvie (usp. Sheilagh Ogilvie, A. W. Carus, „Turning qualitative into quantitative evidence: a well-used method made explicit“, *Economic*

priimaka (mlađi dokumenti donose ustaljena prezimena) te ih možemo smatrati ne-nadmašnim vrelom kasnosrednjovjekovnih i ranonovovjekovnih antroponimijskih potvrda. Ta je građa također veoma korisna za historijsko antropološka istraživanja te za specifičan pristup istraživanju ruralne historije odozdo, „iz sela“. Spomenuta vrela donose i toponimijske potvrde, što pak omogućuje raznovrsne toponimijske analize (analize motivacijskih kategorija, jezičnih i kulturnih utjecaja...) topografske opise, pa čak i detaljnu rekonstrukciju prostornih čimbenika.¹¹ Kvalitativne se karakteristike prikupljene građe posebno ističu pri istraživanju onomastičkih tema u kontekstu interdisciplinarnih istraživanja, ali i u kontekstu samostalnih, dijakronijskih lingvističkih istraživanja. Uporabom specifičnih onomastičkih metoda, prije svega etimološke, etiološke i geografske metode, moguće je otkriti ključne elemente razvoja pojedinih prostornih čimbenika u povijesnome okolišu (odnosno u granicama promatrane prostorne cjeline). Osobit potencijal sadržavaju antroponimijske povijesne potvrde, koje je moguće upotrijebiti pri istraživanju antroponimije te antroponomastičkoga sustava, odnosno pri analizi razvoja imensko-prezimenske formule, u različitim analizama društvenih (katkad i ekonomskih) odnosa i demografskih kretanja. Analize povijesnih potvrda antroponima, ponajprije priimaka¹², pokazale su se iznimno korisnima pri istraživanju migracijskih valova i određivanju pravaca migracijskih kretanja.¹³ Metode koje uključuju uporabu imenskih potvrda otkrivaju i mnoge zanimljive podatke o društvenim odnosima, povijesnoj svakodnevnici te nizu drugih pitanja koja su istraživački zanimljiva i relevantna u kontekstu težnji i pitanja kojima se bavi suvremena historijska znanost.¹⁴ Ti su pokazatelji u lokalnom i regionalnom kontekstu distinktivni

History Review, 62 (2009), br. 4: 893–925). Sintetička uporaba kvalitativnih i kvantitativnih dokaza u historijskom istraživanju sastavni je dio njihove *mikroegzemplarne metode*. Prihvaćajući kritiku usmjerenu protiv prve i druge generacije škole Anala, autori smatraju da se rezultati analize lokalne kvantitativne građe ne mogu koristiti s ciljem za ekstrahiranja statistike i analiziranja na teorijskoj razini. Cilj uporabe takve građe prvenstveno podrazumijeva rekonstruiranje povijesnih zajednica. Takvo istraživanje počiva na kvantitativnim studijama uz kvalitativno razumijevanje institucionalnih i društvenih okvira. Spomenuti koncept zagovara i uporabu kvalitativne građe kvantitativnom metodom.

- 11 Usp. Branimir Brgles, „Toponimija na području Susedgradskog vlastelinstva u srednjovjekovnim i ranonovovjekovnim pisanim izvorima“, *Folia onomastica Croatica* 19 (2010): 9–36; Branimir Brgles, „Povijesne potvrde antroponimije Brdovečkog prigorja u srednjovjekovnim i ranonovovjekovnim vrelima“, *Folia onomastica Croatica* 20 (2011): 1–20.
- 12 Onomastičari smatraju da prava nasljedna i nepromjenjiva prezimena nastaju tek nakon usvajanja odredbi Tridentskoga koncila (odnosno poslije 1563. godine). Zbog toga se drugi član imensko-prezimenske formule, u povijesnim antroponimijskim potvdama iz pred-tridentinskog razdoblja, naziva priimkom.
- 13 Ovdje se prije svega misli na zaključke do kojih sam došao u svojoj doktorskoj disertaciji (usp. Brgles, *Stanovništvo i topografija susedgradsko-stubičkog vlastelinstva*, 149, 291–295).
- 14 Serijalni izvori, poput registara crkvene desetine, omogućuju i istraživanje historijsko antropoloških tema. Primjerice, u antroponimiji se skrivaju brojni odgovori na pitanja o svakodnevnici, obrtima, migracijama, društvenim i kulturnim sferama života predindustrijskih ruralnih zajednica (usp. Brgles, *Stanovništvo i topografija susedgradsko-stubičkog vlastelinstva*, 282–313).

te ih je moguće komparirati dijakronijski (usporedba povijesnih potvrda iz različitih razdoblja) i u prostornom kontekstu (istraživanju razlika među pojedinim prostornim cjelinama).

2.2. Totalna regionalna historija

Analiza topografije i toponimije određene prostorne cjeline omogućuju interpretaciju ključnih elemenata odnosa povijesnih zajednica i njihovoga okoliša.

U okviru svoga totalnog pristupa Fernand Braudel je izdvojio tri ključne apstrakcije historijskoga istraživanja; čovjeka, vrijeme i prostor. Nastojeći ih povezati izrekao je mišljenje da čovjek „stoji na mjestu na kojem se prostor i vrijeme ukrštavaju.“¹⁵ Mogli bismo nadodati, u kontekstu svega dosad rečenog, da na tom mjestu ukrštavanja kao posljedica interakcije triju spomenutih čimbenika – i kao tragovi međudnosa ljudi i okoliša u određenom povijesnom trenutku i na specifičnom prostoru – nastaju toponimi. Braudelov je *totalni pristup* istraživanju historije bio veoma složen i sveobuhvatan te se u praksi zapravo nije primjenjivao. Braudelovi učenici, ponajprije Emmanuel Le Roy Ladurie, „spustili“ su mjerilo takvog modela na „dohvatljivu mjeru“. To je omogućilo „opstanak“ *totalnoga* pristupa, ali je pritom prostor istraživanja bio mnogo manji, a rezultati dohvatljiviji. Takva su istraživanja usmjerena na prostorno zaokružene i jasno definirane cjeline poput regija ili vlastelinstava. Emmanuel Le Roy Ladurie konstruirao je takav model istraživanja u svojoj disertaciji, u kojoj se bavio historijom stanovništva francuske regije Languedoc. Fokus istraživanja usmjerio je prema ljudima („seljacima Languedoca“), utemeljivši svoje istraživanje u specifičnim, sveobuhvatnim odlikama prostora, fundirajući ga pritom velikim brojem obrađenih serijalnih protostatističkih vrela.¹⁶ Prema „vlastitom“ priznanju njemačke historiografije, E. Le Roy Ladurie imao je presudan utjecaj na razvoj *Regionalgeschichte*, u sklopu koje njemački povjesničari 80-ih i 90-ih godina prošlog stoljeća uspješno povezuju različite povijesne discipline pri istraživanju historije materijalne kulture, ograničavajući se na relativno mala područja te rabeći interdisciplinarna i sustavna istraživanja.¹⁷ Spominjući važne historiografske utjecaje na taj pristup, važno spomenuti i utjecaj *mikrohistorijske* paradigme te okolišne historije.¹⁸

15 Usp. Samuel Kinsler, „Annaliste Paradigm? The Geohistorical Structuralism of Fernand Braudel“, u: *The Annales School*, ur. S. Clark, Routledge, London 1999, 128–130

16 Emmanuel Le Roy Ladurie, *Les paysans de Languedoc*, S.E.V.P.E.N., Paris 1966, 17–49, 189–235; Emmanuel Le Roy Ladurie, *The Territory of the Historian*, The Harvester Press, Hassocks 1979, 3–17, 173–193

17 Brakensiek, „Regionalgeschichte als Sozialgeschichte. Studien zur ländlichen Gesellschaft im deutschsprachigen Raum“, 202. Opisujući taj pristup, S. Brakensiek upotrijebio je sintagmu „Regionalgeschichte als Totalgeschichte“ (Buchholz, „Vergleichende Landesgeschichte und Konzepte der Regionalgeschichte“, 17).

18 Općenito o *Regionalgeschichte* i raznim utjecajima usp. Hinrichs, „Regionale Sozialgeschichte als Methode“, 18–22; David Bell, „Total History and Microhistory: The French and Italian Paradigms“, u: *A Companion to western Historical Thought*, ur. L. Kramer, S. Maza, Blackwell, Malden – Oxford

Istraživanje zatvorenih prostornih cjelina, poput već spominjanih povijesnih regija ili plemićkih posjeda i veleposjeda, podrazumijeva iscrpna empirijska istraživanja, koja se temelje na analizi velikoga korpusa dostupnih vrela. Takav model istraživanja zahtijeva i analizu složenih društvenih, demografskih i ekonomskih čimbenika na mikrorazini te postavljanje dobivenih zaključaka u širi povijesni kontekst. Spomenuti pristup podrazumijeva i proučavanje odnosa promatranih ruralnih (i urbanih) društvenih zajednica prema okolišu i detektiranje promjena. U tom su kontekstu veoma zanimljiva istraživanja povezanosti determinirajućih značajki prostora i povijesnih zbivanja.¹⁹

3. Prostorni i vremenski kontekst istraživanja

3.1. Općenito o desetinskom kotaru Glavnica i prikupljanju desetine

Prikupljanje crkvene desetine na tako velikom prostoru kao što je zagrebačka biskupija zacijelo je zahtijevalo visok stupanj organizacije te znatnu logističku podršku, na koju su zacijelo morali biti utrošeni veliki resursi. Proces prikupljanja crkvene desetine podrazumijevao je niz odvojenih aktivnosti, sudjelovanje velikog broja ljudi i opsežnu pripremu. Podložnike²⁰ se ponajprije moralo evidentirati. Potom se, nakon završetka većih proizvodnih ciklusa, odmjeravao deseti dio uroda. Na koncu je, ako je desetina pobirana u naturalnom obliku, popisane proizvode bilo potrebno dopremiti na određite, uskladištiti ili proslijediti na gradske i seoske trgove (u to se vrijeme desetina prikupljala u prirodu). Kako bi se navedeni poslovi obavljali učinkovitije u 13. je stoljeću područje biskupije podijeljeno na manje cjeline. Prema dostupnim podacima, biskupija je u 15. stoljeću bila podijeljena na deset desetinskih kotareva (*cultelli*). Jedan od tih kotareva bio je desetinski kotar Glavnica (*Cultellus de Glawmycza*) koji se prostirao sje-

2002, 262–277; Brakensiek, Regionalgeschichte als Sozialgeschichte, 209–210; Burchardt, „Agricultural History, Rural History, or Countryside History?“, 465–480; Buchholz, „Vergleichende Landesgeschichte und Konzepte der Regionalgeschichte“, 11–60; Ernst Hinrichs, „Regionalgeschichte“, u: *Landesgeschichte heute*, ur. C. Hauptmeyer, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1987, 27–32; Rune Johansson, „The Impact of Imagination: History, Territoriality and Perceived Affinity“, u: *Regions in Central Europe. The Legacy of History*, ur. S. Tägil, C. Hurst and Co., London 1999, 2–3; Harald Heppner, „Steiermark: Wandel einer Landschaft im langen 18. Jahrhundert: Eine Einleitung“, u: *Steiermark: Wandel einer Landschaft im langen 18. Jahrhundert*, ur. H. Heppner, N. Reisinger, Böhlau, Wien – Köln – Weimar 2006, 13–16

19 Usp. primjerice monografije koje se temelje na takvom pristupu: Emmanuel Le Roy Ladurie, *Les paysans de Languedoc*, 1966; Štefanova, *Erbschaftspraxis, Besitztransfer und Handlungsspielräume*, 2009; Sreenivasan, *The Peasants of Ottobewren*, 2004, te druge radove: Liselott Enders, „Das bäuerliche Besitzrecht in der mark Brandenburg, untersucht am Beispiel der Prignitz vom 13. bis 18. Jahrhundert“, u: *Gutsherrschaftsgesellschaften im europäischen Vergleich in der Frühneuzeit*, ur. J. Peters, Akademie Verlag, Berlin 1997, 399–427; Achim Beyer, *Die kurbrandenburgische Residenzlandschaft im „langen 16. Jahrhundert“*, Berliner Wissenschafts-Verlag, Berlin 2014.

20 Rabi se pojam podložnici zato što on podrazumijeva sve kategorije seljaka podloženih vlastelinu (kmetovi, inkvilini, gornjaci, predijalci...).

verno i zapadno od središnjega hrbata zagrebačke gore, od istočnih granica bistričkog posjeda do rijeke Save na jugu te Sutle na zapadu. Sjeverna se granica kotara podudarala sa sjevernim granicama zagrebačke županije. Na tom će se području potkraj 15. stoljeća početi izdvajati susedgradsko-stubičko vlastelinstvo, gornjostubički plemićki distrikt i bistrički posjed. Sudeći prema očuvanim vrelima, kroz godinu su se provodile najmanje dvije *decimacije*. Prva se obavljala neposredno nakon ljetne žetve. Tom su se prilikom desetinala (*decimiale*) sve ratarske kulture, stoka (svinje, ovce i koze) te pčele. Druga decimacija provodila se nakon jesenske berbe. Osim desetinanja vina tom se prilikom popisivala još i desetina jesenskoga prosa i hajdine. Proces desetinanja bio je u velikoj mjeri ceremonijaliziran. Dan kada se provodilo desetinanje u nekom selu bio je najavljen nekoliko dana unaprijed. Decimatori su u pratnji predstavnika kmetova (banovca, suca ili birića) ulazili u seljačke klijeti te mjerili (ili procjenjivali) količinu mošta u bačvama.²¹

U vrijeme biskupovanja Osvalda Tuza, u drugoj polovici 15. stoljeća, Kaptol je uz podršku vladara Matije Korvina nastojao suzbiti prisvajanje crkvene desetine od strane svjetovne vlastele. Pritom se biskup nije libio zaprijetiti čak i interdiktom, a u nekoliko je slučajeva doista došlo do ekskomunikacije. Problema je bilo i na području kotara Glavnice.²² Biskup je 70-ih godina 15. stoljeća počeo uvoditi stalni novčani ekvivalent za desetinu te je utvrđeno da svake dvije desetinske pinte vrijede 1 denar, odnosno 10 do 12 denara po vjedru desetinskoga vina. Kup prosa vrijedio je 5, a kup pšenice, raži, ječma i zobi po 6 denara.²³ Čini se da je biskup time uspio riješiti probleme oko uskrate desetine, jer 1474. godine desetinu su počeli davati i oni plemići koji su to ranije odbijali. Upravo 1474. godine sastavljen je i najstariji sačuvani registar crkvene desetine za kotar Glavicu, a 1475. godine Doroteja Hening²⁴ potpisala je nagodbu sa zagrebačkim Kaptolom oko načina ubiranja desetine na njenim dobrima.²⁵ Dvije godine prije Doroteja je darovala zagrebačke dominikance poklonivši im svoje posjede u Stupniku,²⁶ čime se vjerojatno nastojala umiliti crkvenim vlastima, nakon što je nekoliko godina, zajedno sa svojim mužem Bartolom Frankopanom, uskraćivala predati

21 Usp. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, 25–26, 70–89

22 Usp. Hrvatska (dalje: HR) – Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (dalje: NAZ) – fond Acta capituli antiqua (dalje: ACA), sv. 14, br. 35; HR-NAZ-ACA, sv. 2, br. 26; HR-NAZ-ACA, sv. 13, br. 104

23 Usp. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, 76–77

24 Doroteja je bila unuka Nikole III. Totha Susedgradskog (1340.–1367.) i supruga Andrije Heninga. Prvi se put u vrelima javlja 1439. godine, a 1449. udala se za Andriju Heninga. Nakon Andrijiine smrti 1460. godine, postala je udovica, ali se ubrzo ponovno udala, za Bartola Frankopana, koji je pak umro najkasnije 1474. godine. O toj bračnoj svezi doznajemo iz knjige sudskih poziva i presuda zagrebačkoga Gradeca, u kojoj se na jednome mjestu spominje kuća u vlasništvu Doroteje Hening i njenoga muža Bartola Frankopana (usp. Krstitelj Tkalčić, *Povjestni spomenici slobodnoga kraljevskog grada Zagreba VII*, 377).

25 Usp. HR-NAZ-ACA, fasc. 13, br. 62

26 Usp. HR-NAZ-ACA, fasc. 94, br. 45

prikupljenu crkvenu desetinu.²⁷ Doroteja je s Kaptolom dogovorila da će se na njenim susedgradskim i stubičkim posjedima, prikupljati samo desetina dviju glavnih žitarica („de duo genera bladorum“), pšenice i raži. Dogovorena vrijednost svakoga desetinskog kupa žitarica bila je 8 bečkih denara.²⁸ U preostalim posjedima kotara Glavnice, u Bistrici i Ladomercu desetina žitarica je bila pretvorena u paušalnu daću, koja se nazivala *pecunia oriales*. Svaki je podložnik od žitnice (*orreo*) morao platiti 2 ugarska denara.²⁹ Što se vinske desetine tiče, dogovorena je vrijednost 8 bečkih denara na susedgradskim i stubičkim vinogradima te 7 ugarskih denara (odnosno čak 18 bečkih denara) u Bistrici i Ladomercu.³⁰ Novi dogovor između slavonskoga plemstva i biskupa Tuza postignut je 1490. godine, neposredno nakon smrti kralja Matije Korvina. Kraljeva je smrt oslabila biskupov pregovarački položaj te su obveze postale blaže. Dogovoreno je da se od svakog desetinskoga kupa žitarica plaća 6 denara (osim za proso, koje se plaćalo 4 ugarska denara). Za vinsku je desetinu dogovoreno plaćanje jednog denara za dvije pinte.

3.2. Prostorne i vremenske granice istraživanja

U uvodnome je dijelu već spomenuto da je korpus građe namijenjene ovom istraživanju dobiven transkripcijom, potom i analizom, četiriju najstarijih sačuvanih registara crkvene desetine, koji su nastali popisivanjem podložnika na području desetinskoga kotara Glavnice u zagrebačkoj biskupiji (usp. zemljovid 1). Riječ je o registrima koji potječu iz 1474., 1476., 1494. i 1496. godine. U to su vrijeme, u posljednjoj četvrtini 15. stoljeća, gotovo cijelim područjem spomenutoga kotara gospodarili članovi obitelji Ača.³¹ Bilo je to neposredno prije nego što su njihovi posjedi službeno podijeljeni na susedgradsko-stubičko vlastelinstvo i gornjostubički plemićki distrikt. Sedamdesetih su se godina 15. stoljeća vodile borbe između hrvatsko-slavonskih plemića i zagrebačkoga Kaptola zbog (ne)plaćanja crkvene desetine. Navedene su okolnosti najvjerojatnije imale utjecaj na nedosljedno bilježjenje, pa čak i izostavljanje nekih plemićkih posjeda ili dijelova veleposjeda u pojedinim registrima crkvene desetine.

U vrijeme kada su sastavljena dva najstarija registra (1474. i 1476. godine) susedgradsko-stubičkim vlastelinstvom samostalno je vladala Doroteja Hening. Vlasnici većeg dijela gornjostubičkoga posjeda bili su članovi obitelji Raškaj, koji su također bili

27 Sačuvan je i jedan račun iz 1469. godine, u kojem je popisana desetina vina, žitarica, svinja, jaradi, janjadi i pčela (usp. NAZ, ACA, sv. 2, br. 26) te nagodba, prema kojoj se Bartol Frankopan obvezao vratiti Kaptolu svu zaostalu desetinu (usp. HR-NAZ-ACA, fasc. 2, br. 14, *Litterae transactionales Bartholomei de Frangepan*).

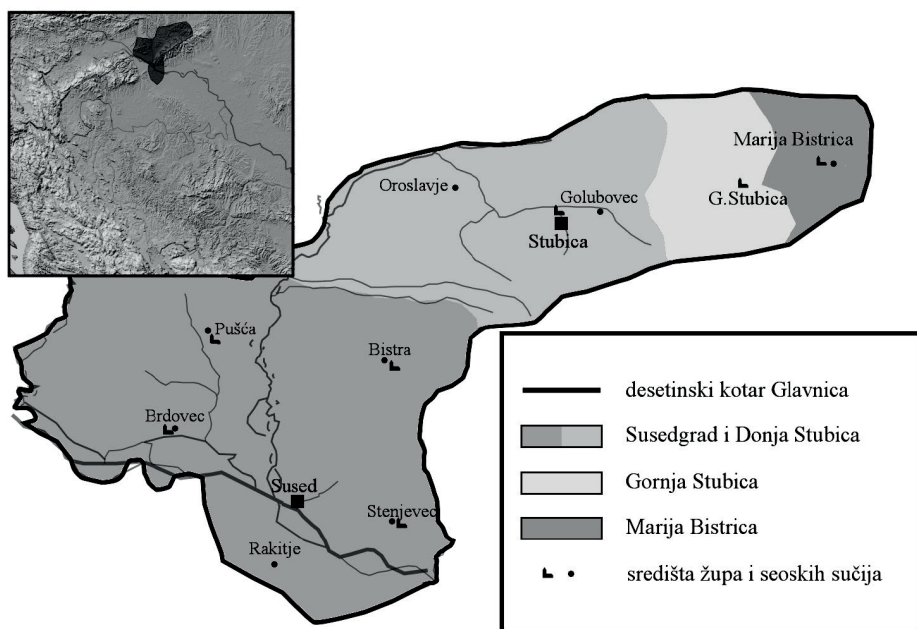
28 Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, 77–78.

29 Ovi su podatci vidljivi i u registru sastavljenom 1501. godine (NAZ, ACA, sv. 21, br. 8,3, fol. 50, 51).

30 Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, 78

31 Rod *Ača* (u vrelima najčešće nalazimo lik *Acha*) javlja se na području između Medvednice, Save i Krapine od 13. stoljeća. Usp. Ivančan, „Vratislav i pleme Ača“, 1–20.

potomci obitelji Ača.³² U registrima nisu sustavno popisivani gornjostubički posjedi obitelji Raškaj, kao ni posjedi sitnih gornjostubičkih i marijabistričkih plemića. S druge strane, posjedi vezani uz susjedgradski i donjostubički dio vlastelinstva uglavnom su dosljedno i cjelovito bilježeni. Treći obrađeni registar sastavljen je nekoliko godina nakon smrti Dorotejina sina Ivana, u vrijeme kada je posjed prešao u ruke njenoga unuka Andrije II. U popisu je posredno zabilježeno svjedočanstvo o jednoj od prvih provala osmanlijskih akindžija na prostor vlastelinstva (štoviše, riječ je o jednom od najstarijih zabilježenih pljačkaških napada Osmanlija na području zagrebačke županije). Tom je prilikom spaljeno nekoliko kmetskih sesija (u Podsusedskom Dolju i Zapruđu) te cijelo selo Krapinski Brod („villa Kaprnzki brod, combustus est“)³³.

Zemljovid 1. Okvirne granice desetinskoga kotara Glavnice i plemićkih posjeda koji su se nalazili unutar granica kotara potkraj 15. stoljeća.³⁴

32 Usp. Hrvatska (dalje: HR) – Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA) – fond 706 – *Čikulin-Sermage*, kut 1, fasc. 6. (Riječ je o dokumentu o podjeli dobara između obitelji Hening i obitelji Raškaj iz 1482. godine, koji je sačuvan u prijepisu iz 18. stoljeća).

33 HR-NAZ-ACA, sv 38, br. 10, fol. 1v.

34 Svi zemljovidi u članku rad su autora. Zemljovidi su oblikovani uz pomoć softvera *QGIS*, *ArcGIS* i *Tableau Public* te uz pomoć računalnog programa za obradu fotografija *Jasc Paint Shop*. Uporabom spomenutih računalnih programa oblikovano je desetak zemljovida, koje je moguće vidjeti na poveznici *MojOblak* (Srce):

<http://mojoblak.srce.hr/public.php?service=files&t=78478252eb12b65bb0eac4bc0d40e5e1>

3.3. Susedgradski i donjostubički plemićki posjed

Korpus obrađene građe sastoji se od 4 registra crkvene desetine. O izdvojenoj arhivskoj građi više će riječi biti u sljedećim poglavljima, a na ovome je mjestu važno istaknuti da je istraživanje nešto više usmjereno prema susedgradskom i donjostubičkom plemićkom posjedu.³⁵ Takav odabir istraživačkoga fokusa posljedica je okolnosti vezanih uz dostupnost informacija u izdvojenim vrelima. Naime u sva su četiri opisana registra crkvene desetine sustavno popisivani samo podložnici susedgradskog i donjostubičkog dijela Glavnickoga desetinskog kotara, a u preostalim su dijelovima kotara, iz razloga koji će sada biti objašnjeni, podaci mnogo manje sustavno bilježeni.³⁶ Naime, pretpostavlja se da je zagrebački biskup imao ozbiljnijih problema sa sitnim posjednicima na gornjostubičkom i marijabistričkom dijelu kotara, koji su povremeno odbijali plaćati desetinu i zbog toga su izostali iz sačuvanih popisa desetine.

Iz opisanih izvora iščitavamo važna saznanja o unutarnjoj organizaciji vlastelinstva. Primjerice, doznajemo da podjela na seoske sučije u to doba još uvijek nije bila ustaljena.³⁷ Naime, pojam *villicatus* ili *iudicatus* nije bilježen sustavno ni dosljedno. Ipak, možemo zaključiti da su u posljednjoj četvrtini 15. stoljeća na susedgradskom i donjostubičkom posjedu zabilježeni neki oblici unutarnje podjele feudalnih posjeda, koje možemo smatrati seoskim sučijama.³⁸

Unutarnja se struktura posjeda na području kotara Glavnice potkraj 15. stoljeća još uvijek razvijala, ali se počinju nazirati centri i okvirne granice seoskih sučija, posebice susedgradskoga posjeda. Donjostubički je posjed bio mnogo više razmravljen te nije postojala podjela na seoske sučije. U najstarijem se sačuvanom popisu doduše spominje *iudicatus Stubycza domine Hennyge*, ali time se vjerojatno željelo ukazati na odvojenost posjeda Heningovaca od manjih posjeda Raškaja na području Stubice (*pars Georgy*,

35 U radu se izbjegavam koristiti pojmom susedgradsko-stubičko vlastelinstvo jer, kako sam opširnije pokazao u svojoj disertaciji, zapravo nije riječ o jednom već od dva posjeda, s dva različita središta kojima u 15. i 16. stoljeću gospodare isti vlasnici. Razlike među posjedima naziru se u ustroju posjeda te na drugim razinama istraživanja, ekonomskoj, demografskoj, onomastičkoj, dijalektološkoj...

36 Važno je napomenuti da svakom od obrađenih registara nedostaje barem nekoliko stranica, odnosno da ni jedan registar nije sačuvan u cijelosti. Primjerice, registru iz 1494. godine nedostaju tek manji dijelovi pojedinih folija (podatci nedostaju na dijelovima pojedinih folija, zbog oštećenja dokumenta), a registru iz 1496. nedostaje velik broj folija. Zbog tih ograničenja nije moguće statistički uspoređivati podatke iz svih obrađenih registara.

37 Oblikovanje unutarnje strukture feudalnih posjeda i organiziranje podložnika kroz seoske sučije, prema Röseneru je pokazatelj razvoja strukture veleposjeda prema dominaciji naturalne rente, usp. Werner Rösener, *Peasants in the Middle Ages*, University of Illinois Press, Chicago 1992, 54. Važnija uloga seoskih sučija dio je širih promjena koje su zahvatile kasnosrednjovjekovni, a posebice ranonovovjekovni feudalni posjed. Te promjene nisu bile ograničene samo na strukturu posjeda, očitovale su se i u povećanju društvene i ekonomske važnosti novih ruralnih administrativnih tijela. Do važnih promjena došlo je, primjerice, i u strukturi ruralnih naselja. (Usp. Rösener, *Peasants in the Middle Ages*, 54–55)

38 Godine 1474. zabilježeni su *iudicatus* Stubica te *villicatus* Brdovec, Jablanovec, Novaki, Pušća i Stejnec. Godine 1494. zabilježeni su *iudicatus* Bistrica, *spanatus* Brdovec i Pušća te *villicatus* Jablanovec i Stubica.

pars Petry...). Susedgradski je posjed, prema podacima u najstarijem sačuvanom registru desetine (iz 1474. godine), bio podijeljen na brdovečku, jablanovečku (*villicatus Jablanowcz*, kasnije podgorska sučija), prekosavsku (*villicatus Nowaki ultra Zawa*), pušćansku i stenjevečku sučiju, a posebnu je cjelinu činilo i susedgradsko podgrađe (*oppidum sub castro Zumzedwara*). Gotovo ista se podjela na seoske sučije zadržala sve do kraja 16. stoljeća.

4. Opis obrađene arhivske građe

4.1. Općenito o serijalnim vrelima, registrima crkvene desetine i metodama obradbe

Registri crkvene desetine predstavljaju pisani dokaz o kontroli i evidenciji podložničke poljoprivredne proizvodnje. Premda su proces prikupljanja poljoprivrednih proizvoda najčešće provodili posjednici, koji su desetinu zakupljivali (na posjedima zagrebačkoga Kaptola to su činili prebendari), i dalje je postojala potreba za nadgledanjem i provjerom cijeloga postupka od strane biskupije.³⁹ Registri kaptolske desetine čuvaju se u *Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu* (NAZ), u fondu *Acta Capituli Antiqua* (ACA), a podijeljeni su prema desetinskim kotarevima. Svaki od tih dokumenata donosi popis svih obveznika podložnih davanju desetine, uključujući i one koji su oslobođeni od drugih feudalnih davanja (poput predijalaca). Za razliku, dakle, od urbara ili popisa gornice, u registrima crkvene desetine zabilježena su imena svih podložnika koji su obrađivali zemlju i uzgajali neku od poljoprivrednih kultura podložnih desetinanju.

Oslobođeni od davanja desetine bili su službenici u administrativnoj strukturi vlastelinstva, poput *banovaca*, *sudaca*, *preka*, *birića*, *vojvoda* i drugih. Njihova su imena ipak najčešće bilježena u registrima.⁴⁰ Od davanja desetine oslobođani su bili i osiromašeni podložnici (*qui nihil habet*) te *gosti* (*hospes*), odnosno podložnici koji nisu živjeli u vlastitim kućama, već su kao *gosti*, odnosno sluge, živjeli u kućama bogatijih kmetova. Navedeni su podatci u registrima najčešće bilježeni uz osobno ime i priimak podložnika, ili pak na margini dokumenta. U nekim pak slučajevima ova oznaka društvene uloge postaje dio imensko-prezimenske formule te se, kao takva, povremeno prenosi i na potomke.

39 Crkvena je desetina na području veoma prostranih kaptolskih posjeda u okolici Zagreba pripadala zagrebačkom biskupu. Međutim već je u 13. stoljeću biskup Stjepan II desetinu na tim posjedima prepustio zagrebačkom Kaptolu (Radovan Gajer, „Posjedi Zagrebačkog kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. st.“, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest* 11 (1978): 88).

40 Prema Josipu Adamčeku postojali su precizni propisi o tome koliko službenika pojedinoga vlastelinstva smije biti oslobođeno davanja. Njihov je ukupni broj ovisio o veličini vlastelinstva (usp. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, 142).

Registri desetine sastavljani su svake godine, zbog toga ih se općenito smatra veoma vrijednom vrstom vrela za proučavanje agrarne proizvodnje.⁴¹ Dakako, očuvao se tek manji dio tih popisa zbog čega nažalost najčešće nije moguće komparativno analizirati podatke na godišnjoj razini ili u pravilnim vremenskim razmacima. *Regesta decimarum* najčešće se koriste kao vrelo za istraživanje poljoprivredne proizvodnje. Prema Josipu Adamčeku, registri desetine najkorisniji su kada ih je moguće usporediti s ugovorima o pobiranju desetine, odnosno sa *spisima o desetini*.⁴² Spisi o desetini su ugovori između Kaptola (ili biskupa) s plemstvom (ili pripadnicima crkvene hijerarhije) o načinu pobiranja desetine, njenoj komutaciji u novac ili zakup. Adamček napominje da je u 15. i početkom 16. stoljeća desetina rijetko davana u zakup svjetovnoj vlasteli. Najčešće je Kaptol davao desetinu u zakup kanonicima, nakon procjene stanja poljoprivredne proizvodnje.⁴³ Na taj su način zabilježene cijene najma koje su ovisile o urodu, a predstavljaju samo dio stvarne vrijednosti prikupljene desetine. S druge strane ni popisi crkvene desetine ne daju sasvim preciznu sliku kretanja poljoprivredne proizvodnje. Ipak, ta nam vrela nude najbolju sliku promjena trendova cijene poljoprivrednih proizvoda i ukupne proizvodnje pojedinih proizvodnih jedinica, lokalnih i regionalnih cjelina.

Josip Adamček rabio je različite metode istraživanja registara desetine, u namjeri da *kvantificira* ukupnu agrarnu proizvodnju na pojedinim feudalnim posjedima.⁴⁴ Unatoč svim nedostacima tih izvora, možemo zaključiti da nam daju dovoljno precizne podatke (precizniji nam nisu dostupni) o broju obveznika i ukupnoj poljoprivrednoj

41 Emmanuel Le Roy Ladurie bio je jedan od pionira uporabe desetinskih popisa u istraživanju agrarne proizvodnje. Na temelju većeg broja desetinskih registara opisao je agrarnu proizvodnju od 15. do 18. stoljeća u francuskom Languedocu te je postavio temelje metodologiji uporabe takve građe u povijesnim istraživanjima (Emmanuel Le Roy Ladurie, „Dîmes et produit net agricole (XVe-XVIIIe siècle)“, *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 24 (1969), br. 3, 826–833). Ipak, Ladurie upozorava istraživače da, unatoč „nesumnjivoj vrijednosti desetinskih popisa kao povijesnih vrela“, ta vrela ne predstavljaju „seizmograf ili kardiogram“ agrarne proizvodnje i potrebno ih je rabiti veoma oprezno. (Emmanuel Le Roy Ladurie; Joseph Goy, *Tithe and agrarian history from the fourteenth to the nineteenth centuries*, Cambridge University Press, Cambridge 1982, 28; Emmanuel Le Roy Ladurie, *The French peasantry, 1450–1660*, University of California Press, Berkeley 1987, 116). Sustavna istraživanja registara crkvene desetine u zapadnoj su Europi započeta od 60-ih godina prošlog stoljeća, a posebice 70-ih i 80-ih godina. Općenito o istraživanju crkvene desetine te statističkim metodama i istraživačkim alatima usp.: Frank Daelemans, „Tithe Revenues in Rural South West Brabant, Fifteenth to Eighteenth Century“, u: *Productivity of Land and Agricultural Innovation in the Low Countries*, ur. H. van Der Wee, E. van Cauwenberghe, Leuven University Press, Leuven 1978, 25–42; Johannes Jansen, „Tithes and the Productivity of Land in the South of Limburg“, u: *Productivity of Land and Agricultural Innovation in the Low Countries*, ur. H. van Der Wee, E. van Cauwenberghe, Leuven University, Leuven 1978, 77–95

42 Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, 25–26

43 Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, 88

44 Ukupnu je poljoprivrednu proizvodnju kvantificirao tako što je dobivene podatke o desetini množio s brojem deset. Svrstavši podložnike u razne kategorije, ovisno o visini davanja, stratificirao je podložnički sloj na male, srednje i velike proizvođače (usp. primjerice J Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, 201).

proizvodnji te da se na njih uglavnom možemo osloniti prilikom procjene uroda na pojedinim feudalnim posjedima.

Općenito govoreći o serijalnim vrelima, možemo zaključiti da je riječ o dokumentima čiji podatci dolaze u *serijama* te ih je moguće rasporediti u različite precizno definirane *logičke redove informacija*. To znači da istraživač prilikom transkripcije neprestano dobiva odgovore na pitanja istih logičkih kategorija. Taj se pristup ponajprije odnosi na kvantitativne podatke koji dolaze u serijama (broj oporezivih dimova u popisima poreza, količina gornice u registrima gornice, broj preminulih u župnim knjigama...), ali i na podatke unutar istoga dokumenta.⁴⁵

Dokumenti su u cijelosti transkribirani, a podatci su izravno upisivani u bazu podataka. U ovom su istraživanju uporabljeni računalni programi *Microsoft Excel* i IBM-ov program za statističku obradbu podataka *SPSS*. Oblikovana *podatkovna matrica* u svakom podatkovnom nizu donosi slijedeće podatke: *osobno ime, priimak, toponim, seoska sučija* te vrsta i količina *davanja*. Pridodane su kolone u koje su upisani podatci o *godini* nastanka vrela te *opaske* (u koju su upisivane razne marginalije).⁴⁶ Na koncu su još kolone u kojima se precizno navodi pozicija pojedine podatkovne linije u arhivskome vrelu (*folija i broj*) te jedinstveni *identifikacijski broj*. Podatci o prikupljenim žitaricama najčešće su zabilježeni u *stogovima*, lat. *capetia*, uz skraćenicu *cap*, a katkad u *vjedrima* (*cubulus*, skraćenica *cub*). Podatci o prikupljenom vinu najčešće su bilježeni u *vjedrima* (*cub*), a katkad i u *pintama* (*p*) te *kvartima* (*qr*).⁴⁷ Transkripcijom navedena 4 vrela oblikovan je korpus od 3.793 jedinice.

45 Prema mišljenju Mirjane Gross *serijalna historija* podrazumijeva konstrukciju povijesnih činjenica u serijama homogenih jedinica, koje je moguće uspoređivati (usp. Mirjana Gross, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, trajanja*, Novi Liber, Zagreb 1980, 251). Ta se „serijalnost“, sudimo li na temelju praktičnoga znanja, ne odnosi samo na serije dokumenata, veći i na podatke unutar pojedinih dokumenata.

46 Primjer *MS excell* tablice moguće je vidjeti u *Dropbox* mapi koja je otvorena za potrebe ovoga članka (<http://mojoblak.srce.hr/public.php?service=files&t=78478252eb12b65bb0eac4bc0d40e5e1>), a sadržava razne digitalne informacije, koje nisu mogle biti uklopljene u tekst članka.

47 Više o mjerama u 15. i 16. stoljeću te o njihovoj veličini u odnosu na suvremene mjere usp. Zlatko Herkov, *Grada za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, JAZU, Zagreb 1956, 31, 555–556; Josip Adamček, „Grada o susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu 1563–1574“, *Arhivski vjesnik* 7–8 (1964): 25; Andras Kubiny, „Weinbau und die Weinhhandel in den ungarischen Städten im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit“, u: *Stadt und Wein*, ur. F. Opll, ÖAS, Ludwig-Boltzmann-Institut, Linz 1996, 64–84.

4.2. Obradena vrela

a) *Registar desetine iz 1474. godine (Glaunicza in cultello decimarum Regestum 1474)*⁴⁸

Podložnike i njihove obveze 1474. godine popisivao je kanonik *Petar de Wyzoka*, čije je ime zabilježeno na prvoj foliji dokumenta, zajedno s osnovnim podatcima o dokumentu (registar desetine vina i žitarica, *Regestum super decimas vini et blady*).⁴⁹ Davanja su za svakog obveznika popisivana usporedno (vino, žitarice i med), po čemu je ovaj registar specifičan.⁵⁰ Zahvaljujući toj činjenici moguće je istraživati specijalizaciju dijela kmetova za pojedine kulture jer je omogućena komparacija podataka za svakog individualnog proizvođača.

Seoske sučije u tom popisu bilježene su nesustavno, uporabom različitih pojmova. Zabilježeni su villicati (villicatus Berdewecz domine Hennyng, ⁵¹ villicatus Berdewecz Kraygar, ⁵² villicatus Jablanowcz ⁵³ itd.) i iudicati (Iudicatus Stubycza ⁵⁴ i Iudicatus Stubycza domine Hennyng ⁵⁵).

U popisu su zastupljeni svi dijelovi susedgradsko-stubičkoga vlastelinstva te samo manji dio gornjostubičkoga plemićkog distrikta. U dokumentu se nalazi ukupno 748 unosa, a rijetki su podložnici koji nisu bili obvezni davati obje desetine (*banovci, suci, precone, villicus*). U dokumentu su sačuvane najstarije potvrde velikog broja toponima, od kojih su se u uporabi mnogi zadržali sve do današnjih dana. Dokument je u cijelosti relativno dobro očuvan, štoviše, stanje očuvanosti je mnogo bolje od nekih mlađih registara desetine glavničkoga kotara. Raspadanje papira nazire se samo na rubovima listova. Riječ je o „priručnom“ registru, ušivenih stranica koji se sastoji od 12 folija (6 araka). Dokument je pisan kurzivnom goticom, a datacija je navedena na prvoj foliji dokumenta. Folije dokumenta dugačke su 283, a široke 110 milimetara, a sličnih su dimenzija i preostala tri registra.

48 HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 8

49 HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 8, fol. 1r

50 Prema Josipu Adamčeku, u fondu ACA postoji još samo jedan popis u kojem je usporedno zabilježena desetina vina i žitarica. Riječ je o registru sastavljenom 1483. godine za kotar Zagorje (usp. J. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, 144).

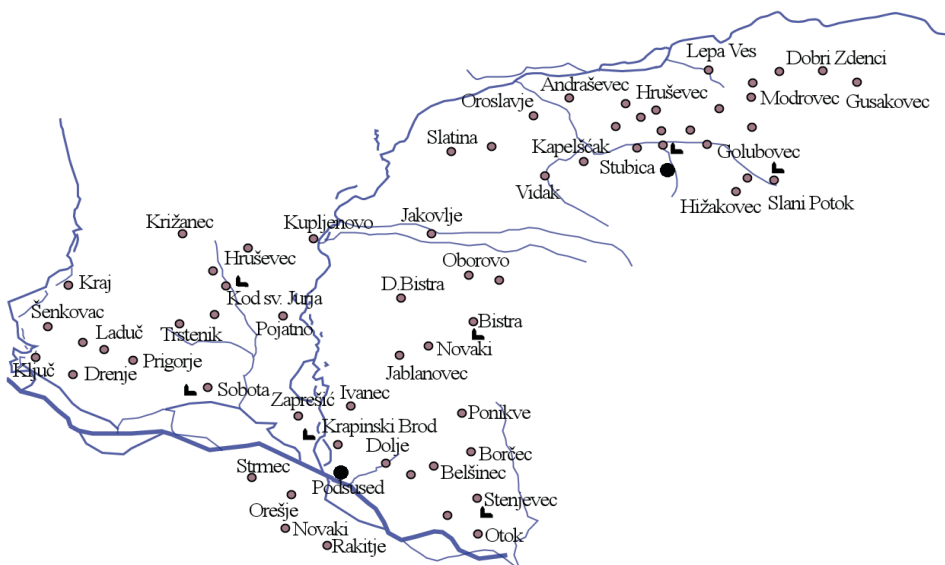
51 HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 8, fol. 4r

52 HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 8, fol. 3r. Nije sasvim jasno na što se odnosi ovo *Kraygar* (možda kakav antroponim).

53 HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 8, fol. 6v

54 HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 8, fol. 8v

55 HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 8, fol. 7v

Zemljovid 2. Popisana naselja u registru iz 1474. godine⁵⁶

b) *Registar desetine vina iz 1476. godine (Regestum in Glawnycza super decimas vini 1476)*⁵⁷

Usporedba podataka o popisanim naseljima u svim sačuvanim registrima iz posljednje četvrtine 15. stoljeća pokazuje da je u popisu iz 1496. izostavljeno nekoliko naselja na sjeveru donjostubičkoga dijela vlastelinstva, preciznije na području sela Andraševac i Štefandol.⁵⁸ Nameće se stoga zaključak da dio dokumenta nedostaje. Uz to, nedostaju i podatci o nekim manjim plemićkim posjedima i kurijama na području kotara. Iz dokumenta je u bazu podataka transkribirano ukupno 767 linija. Budući da velik dio dokumenta nedostaje taj se broj ne može smatrati konačnim. Ipak, podatci su cjelovito očuvani za cijeli susedgradski posjed.

Zabilježena su davanja u vjedrima vina (*cup*), stogovima žitarica (*cap*), a zabilježena je i desetina pčela. Uz imena podložnika bilježena je kratica *apis*, koja vjerojatno označava košnice. Kod dijela podložnika, na margini dokumenta, zabilježena je kratica *polx* koja vjerojatno označava piliće. Najveći zabilježeni posjednik u na susedgradskom i

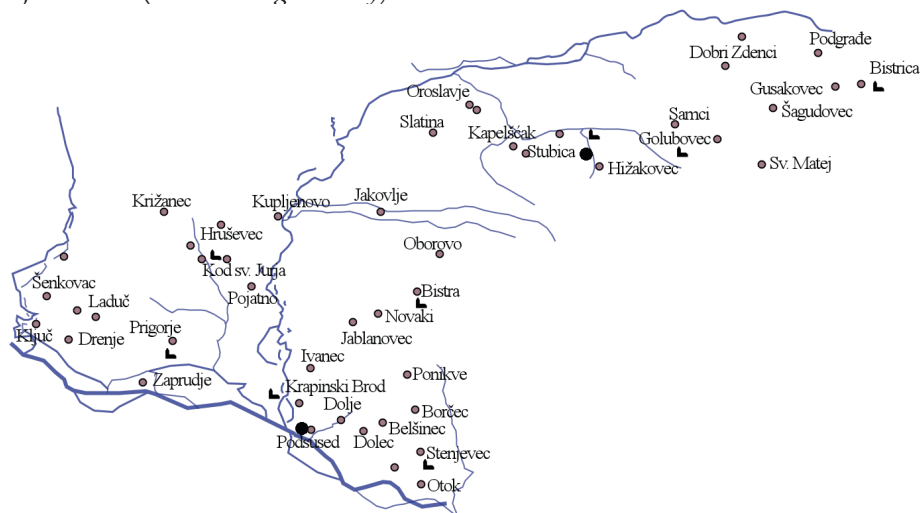
56 Zabilježena je i unutarnja podjela posjeda na seoske sučije i manje feudalne posjede na koje upućuje sadržaj registra. Župne crkve ne spominju se u registrima, ali su zabilježene na zemljovidima jer upućuju na položaj središta seoskih sučija. Riječ je o najstarijim župnim središtima na tom području, čije povijesne potvrde potječu iz 14. stoljeća. U zemljovidu nisu naznačena sva naselja zbog ograničenog prostora.

57 HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 7

58 HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 7, fol. 1–10. Nakon fol. 10 (selo Drenje) popis se nastavlja podatcima o naseljima u Gornjoj Stubici (*Porcio Georgi Raskay...*), a nakon nekoliko listova nastavlja se popis desetine vina u brdovečkoj sučiji.

donjostubičkom posjedu je *Dorothea Henning*, a na području Gornje Stubice gospodare članovi obitelji *Raskay*.

Dokument je pisan kurzivnom goticom, a rukopis je sličan onome u registru iz 1474. godine. Ušivene su 32 stranice (8 listova), a posljednje dvije stranice djelomično su izrezane (!). U dnu svake stranice zbrojena su davanja. Listovi su loše očuvani i raspadaju se na rubovima. Popisu, kako je napomenuto, vrlo vjerojatno nedostaju pojedini listovi, a čini se da nakon folije broj 10 započinje drugi registar, koji se odnosi na Gornju Stubicu (*Porcio Georgi Raskay*).⁵⁹

Zemljovid 3. Popisana naselja u registru iz 1476. godine

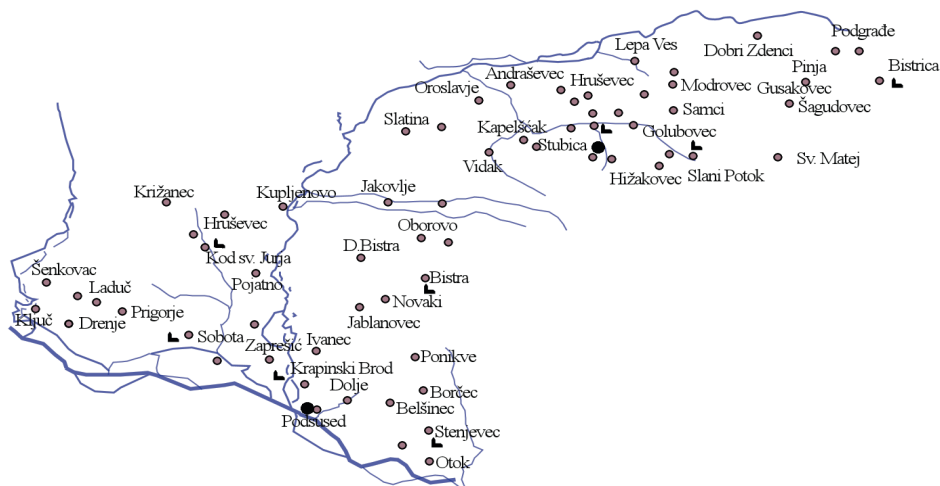
c) *Registar desetine vina i žitarica iz 1494. godine*⁶⁰

Za razliku od mlađih registara, u popisu iz 1494. godine detaljno su popisani podložnici gornjostubičkih plemića te se može pretpostaviti da je u to doba napokon postignut konačan dogovor s Kaptolom o pobiranju desetine na tom dijelu desetinskoga kotara. U prvome je dijelu dokumenta popisana desetina žitarica, a u drugome je dijelu popis vinske desetine. U dokumentu se rabi nekoliko različitih naziva za unutarnje cjeline vlastelinstva: španat (*spanatus Berdouecz*, *spanatus Pucsa*), vilikat (*villicatus Tablanonecz*), sučija (*sequitur iudicatus Ztubice*). U bazu podataka upisano je 1.769 podatkovnih linija. Pri desetinanju, odnosno popisivanju podložnika, izvorni je popisivač učestalo bilježio samo jednočlanu imensko-prezimensku formulu, veoma rijetko bilježeći i priimke pojedinih podložnika. Dokument je, poput preostala četiri analizirana izvora, pisan kurzivnom goticom. Papir i tinta, koja se na nekim dijelovima razlila, dobro su očuvani, ali je rukopis mjestimice sasvim nečitljiv. Riječ je o „priručnom“ registru, s 40 ušivenih stranica (10 araka), bez vodenih žigova, a datacija je zabilježena na dva mjesta u dokumentu.

⁵⁹ Možemo pretpostaviti da su zajedno ušivena dva različita popisa.

⁶⁰ HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 10

Popis započinje davanjima *Pod utvrdom Susedgrad (sub castro Zomzedwar)*. Naselje Krapinski Brod (na području današnjega sela Jarek) je spaljeno, vjerojatno nakon pljačkaškoga pohoda Osmanlija, i u njemu nema stanovnika.⁶¹ Slijedi popis podložnika u brdovečkom španatu (*spanatus Berdouecz*)⁶², naselja donjostubičkoga dijela posjeda te gornjostubičkoga distrikta, u kojem podložnici nisu popisani po naseljima već prema pripadnosti pojedinim posjednicima (spominju se redom: *villa Thoplicza Sigismundi*, *portio Martini*, *portio domini Stephani*, *portio Iankouis*, *portio relictae Maricze* i *portio domini Gregory in Ztubicza*)⁶³. Na koncu su popisani podložnici u naseljima marijabistričkoga dijela kotara. Na foliji 14, nakon Bistrice slijedi *Clucz ultra Zutlam decima vini*, odnosno popis vinske desetine u brdovečkoj sučiji. Pritom nisu zabilježena imena vinograda već ojkonimi. Zapisivač ravnomjerno rabi imenicu *mons* i *promothorium* (primjerice, *mons Prigorye*, *promontorium Lepauez*). Osim velikih feudalnih posjednika zabilježeni su i vlasnici manjih posjeda, najčešće pojedinih sela.⁶⁴

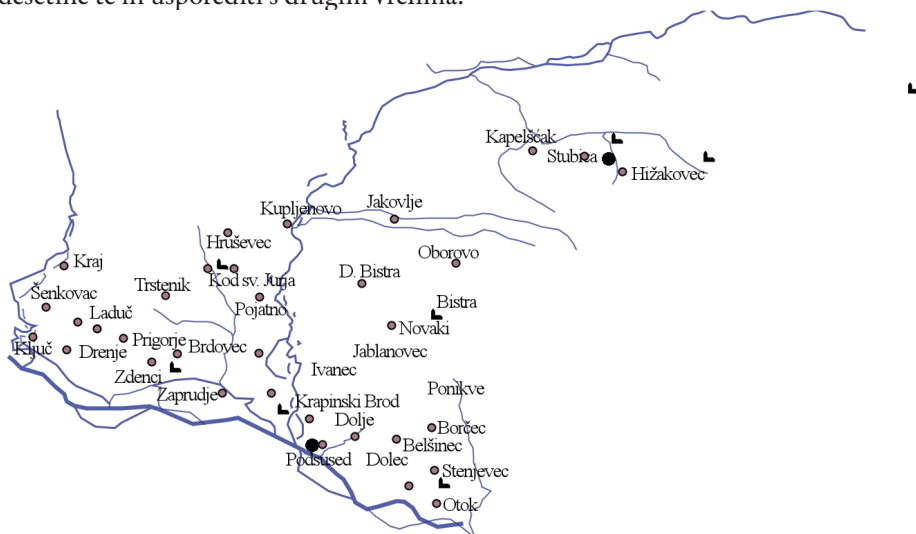

Zemljovid 4. Popisana naselja u registru iz 1494. godine

- 61 Riječ je o jednom od najstarijih zabilježenih pljačkaških napada na zagrebačkom području. Spaljena je ljetina i kuće na nekoliko kmetskih sesija te jedno cijelo selo, vjerojatno u pljačkaškom napadu osmanlijskih akindžija. Usp. HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 10, fol. 1r
- 62 Na području brdovečke sučije zabilježena su četiri naselja koja se ne spominju u mladim vrelima, to su naselja Sobota (*villa Zobota*), Zapruđe (*villa Zaprodye*) i Jalševac (*villa Jalseuecz ultra Zutlam*) te dva puta naselje Oroslavci (Orozlauci, Orozlaucz). HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 10, fol. 1v, 2r, 6r, 6v, 7v, 8r, 9r
- 63 HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 10, fol. 6r, 6v
- 64 Primjerice, župnik u Pušći (*coloni sancti Georgy*), župnik crkve sv. Nikole (*coloni plebani Sancti Nicolai*), Emerikovo selo Bistra (*villa Biztra Emerici*), selo Vučak župnika iz Stubice (*Coloni plebani in Ztubicza Wehak*), župnikovi kmetovi u Gornjoj Stubici (*coloni plebani in Superiori Ztubicza*), Žigmundovo selo Toplica (*villa Thoplicza Sigismundi*), *portio Martini*, *portio domini Stephani* itd. Stjepan i Ivan Raškaj spominju se i u dokumentu iz 1482., među sinovima Jurja Velikog (*Georgii magni*). Usp. HR-HDA-706, *Čikulín-Sermage*, kut 1, fasc. 6

d) *Registar desetine vina i žitarica iz 1496. godine*⁶⁵

Najmlađi registar crkvene desetine u korpusu ovog istraživanja najlošije je očuvan. Gotovo svi listovi dokumenta su oštećeni, a neki listovi nedostaju. U Nadbiskupijskome se arhivu u Zagrebu više ne može dobiti na uvid originalni dokument, dostupne su tek snimke dokumenta na mikrofilmu. Prvi dio registra donosi popis žitarica, a drugi popis vinske desetine. Budući da je drugi dio dokumenta bolje očuvan, više je transkribiranih podataka vezano za popis vinske desetine. Zbog loše očuvanosti i teške čitljivosti u bazu podataka je upisano tek 509 podatkovnih *linija*. Dobiveni su podatci za desetinu žitarica u brdovečkoj (*spanatus in Berdoucz*), podgorskoj (*Iakovle dnae*), pušćanskoj (*iudicatus in Puscha*) i stenjevečkoj sučiji te na manjem dijelu donjostubičkoga posjeda (*Inferior Sthubycza*). Popisani su još i vinogradi brdovečke⁶⁶ i stenjevečke sučije (*spanatus in Berdoucz*, *regestrum vini tenuis castri Zomzeduvara*). Podatke koje donosi ovaj dokument uglavnom nije moguće kvantitativno uspoređivati s drugim popisima desetine, ali je moguće koristiti druge – kvalitativne – podatke koje nudi taj registar desetine te ih usporediti s drugim vrelima.

Zemljovid 5. Popisana naselja i dijelovi feudalnih posjeda zabilježeni u registru iz 1496. godine

⁶⁵ HR-NAZ-ACA, fasc. 38, br. 11

⁶⁶ Na području brdovečke sučije vinograde su držali i štajerski podložnici, kojih je prema analiziranome vrelu bilo najmanje 50, a prikupili su najmanje 60 vjedara vina. Precizniji podatci nisu dostupni, budući da je na tom dijelu dokument sasvim nečitljiv.

5. Model istraživanja

Već je istaknut istraživački potencijal registara crkvene desetine. Riječ je o vrelima koja sadrže kvantitativne pokazatelje o ekonomskim fenomenima i društvenim odnosima, čije istraživanje omogućuje donošenje zaključaka o širokim društveno-ekonomskim procesima. S druge pak strane na temelju tih je izvora moguće oslikavati unutarnju strukturu feudalnih posjeda i istraživanje historijske mikrorazine. Uz to, ta se vrela posebno ističu bogatstvom povijesnih toponimijskih, a napose antroponimijskih potvrda, zbog čega ih smatramo prvoklasnim vrelima za onomastička istraživanja, a posredno i za istraživanja historijske antropologije i drugih interdisciplinarno zamišljenih analiza.

Istraživanje protostatističkih serijalnih vrela najčešće se vezuje uz uporabu kvantitativne metodologije. U uvodnome dijelu ovoga rada već je istaknuto da građa, koja se dobiva transkripcijom te vrste vrela, ima potencijal i za druge vrste analiza te uporabu drugih metoda. Takav pristup omogućuje nadogradnju istraživačkoga modela interdisciplinarnim metodama. Mogućnosti tumačenja izvora i njihove uporabe u istraživanjima na taj se način povećavaju, a znanstveni se doprinos može očekivati na različitim područjima, od društvene i ekonomske historije, preko okolišne historije do povijesne toponimije i antroponimije.

Važno je napomenuti da postoje određene prepreke i otežavajuće okolnosti u procesu prikupljanja, a posebice pri transkripciji spomenute arhivske građe. Ponajprije, važno je napomenuti da postoje otežavajuće okolnosti vezane uz dostupnost originalnih dokumenata u Nadbiskupijskome arhivu u Zagrebu. Na korištenje se ustupaju uglavnom dokumenti na mikrofilmu, čime se nastoji očuvati najstarije dokumente. S druge strane, transkripcija dokumenata s mikrofilmova iziskuje znatan napor, a obuhvaća i neke nepredviđene probleme (primjerice, u praktičnoj uporabi mikrofilmova naišao sam na pogrešno pripremljenu i snimljenu arhivsku građu te na mikrofilm na kojem je bio obrnuti redosljed folija). Transkripcija „priručnih registara“ donosi nove poteškoće, jer su dokumenti uglavnom u lošem stanju i veoma su nepraktični. Uz to, u originalnim registrima ponekad nalazimo više od jednog rukopisa te više različitih vrsta ligatura.

Jedan od najvažnijih ciljeva istraživanja bilo je oblikovanje baze podataka. Najprije oblikovanje strukture, a potom transkribiranje podataka u bazu. Unošenje građe ponajprije je podrazumijevalo osmišljavanje strukture *podatkovne matrice*. To je pak podrazumijevalo predviđanje analitičkih mogućnosti koje donose različite vrste vrela te osmišljavanje podatkovne matrice. Podatci koje je moguće iščitati, a potom i transkribirati iz registara crkvene desetine najčešće su sljedeći: ime sučije ili podatak o feudalnom vlasniku, toponim, osobno ime, priimak, opasku (koja donosi podatke o vrsti podložnika, oslobođenju od plaćanja desetine...) te na koncu podatak o desetini, odnosno o količini ili visini davanja. Posebnu je pažnju pri osmišljavanju i oblikovanju baze bilo potrebno pokloniti mogućnostima interakcije s geografskim informacijskim

sustavom. Cilj je takvog promišljanja bilo usklađivanje podataka s računalnim programima (hGIS), zbog mogućnosti automatiziranog izrađivanja zemljovida te zbog efikasnije vizualizacije građe.⁶⁷

U sva četiri registra crkvene desetine transkribirano je, i u bazu podataka uneseno, 3.858 pojedinačnih *podatkovnih linija* koje sadrže opisane podatke o popisanim obiteljskim zadrugama (s imenima i priimcima kućedomaćina). Na taj način strukturirane kvantitativne i kvalitativne podatke moguće je zatim analizirati uz pomoć statističkih alata (primjerice u programima za statističku obradbu MS Excel i SPSS, ili u bazama podataka poput Tschwane i NodeGote), a u pojedinim slučajevima moguće je uporabiti i logičke funkcije (MS Excel, Tschwane, NodeGote). Budući da je dio kvantitativnih podataka moguće georeferencirati, potrebno je predvidjeti i tu mogućnost te prilagoditi podatkovnu matricu. Vizualizacija podataka u ovom članku izvršena je uz pomoć geografskog informacijskog sustava QGIS. Usporedba podataka iz pojedinih registara moguća je na kvantitativnoj razini. Kvantificirati i statistički analizirati moguće je podatke o broju popisanih podložnika, podatke o količini prikupljene desetine te zastupljenosti pojedinih kategorija podložnika. Prema metodi J. Adamčeka na temelju popisane desetine kvantificira se ukupna proizvodnja. Podatke o zastupljenosti pojedinih kategorija (inkvilina, sudaca i drugih „službenika“ vlastelinstva) nije moguće analizirati statistički, jer podatci te vrste nisu sustavno bilježeni. Kvantitativna analiza, analiza zastupljenosti antroponimijskih potvrda te kvalitativne analize tih podataka omogućuju, primjerice, donošenje zaključaka o migracijskim kretanjima, ruralnoj svakodnevicu i obrascima nadijevanja osobnih imena.

Ukratko, metodologija i koncept istraživanja temelje se – kako je to već napomenuto u poglavlju o teorijskom i metodološkom okviru – na modificiranom Laduriejevom „totalnom“ pristupu na mikro razini, na zasadama njemačke *Regionalgeschichte* te na kvalitativnoj i kvantitativnoj analizi građe i *mikroegzemplarnoj* metodi koju opisuju A. Carus i S. Ogilvie.⁶⁸ Dakako, zbog ograničena prostora u ovome tekstu doista neće biti moguće baviti se svim spomenutim aspektima. Ipak, važno je naglasiti da je jedan od važnijih ciljeva članka otvaranje različitih potencijalnih smjerova istraživanja. Dominantna je značajka novijih istraživanja, kako europske demografske tako i društvene te ekonomske historije, kritika tradicionalnih makrohistorijskih modela koja se prije svega temelji na velikom broju temeljnih mikro-razinskih istraživanja.⁶⁹

67 Svi zemljovidi u ovome radu načinjeni su uz pomoć GIS računalnih programa.

68 Usp. Ogilvie, Carus, „Turning qualitative into quantitative evidence“, 898.

69 Christian Pfister, „Weather, Climate, and the Environment“, u: *The Oxford Handbook of Early Modern European History, 1350-1750. Volume I: Peoples and Place*, ur. H. Scott, Oxford University Press, Oxford 2015, 70–93; Anne McCants, „Demography“, u: *The Oxford Handbook of Early Modern European History, 1350-1750. Volume I: Peoples and Place*, ur. H. Scott, Oxford University Press, Oxford 2015, 119–144.

6. Analiza građe

6.1. Kvantitativna analiza

Registri iz 1474. i 1494. godine najbolje su sačuvani, s najdetaljnijim podacima te će se u kvantitativnoj analizi ponajprije analizirati podatci tih dvaju popisa. Prostor kotara Glavnice podjeljen je na sljedeće cjeline: susedgradski i donjostubički posjed, gornjostubički distrikt te marijabistrički posjed. Podatci će stoga biti uspoređeni i s obzirom na te prostorne jedinice. Također, valja naglasiti da se u analizi rabe podatci o prikupljenoj desetini, ali i podatci o ukupnoj proizvodnji (izračunati na temelju podataka o desetini, prema formuli $Up=X*10$, gdje je Up ukupna proizvodnja, a X popisana desetina).

Godine 1474. popisano je na području cijelog kotara Glavnice ukupno 748 pojedinačnih obveznika.⁷⁰ Ukupno je popisano je 618 obveznika desetine žita, kod kojih je popisano 807,5 kupova žitarica. Godine 1494. broj obveznika se smanjio na 585 (smanjenje za 5,34%), a prikupljena se desetina povećala na 1035,5 kupova (povećanje za 28,23%). Prema prosječnim podacima o popisanoj desetini po podložniku, ukupni se urod povećao s 13 na 17,3 kupa po podložniku (odnosno za trećinu).⁷¹

Na području susedgradskog posjeda te je godine popisano je 332 obveznika crkvene desetine. Dvadeset godina poslije, godine 1494., taj se broj smanjio na 238.⁷² Unatoč smanjenju broja obveznika desetine od 28,31%, prikupljena se desetina povećala za 5,82%.

Blagi pad broja obveznika davanja desetine žitarica u istom je razdoblju zabilježen i na području donjostubičkog posjeda (268 obveznika 1474. godine, 248 podložnika 1494. godine). Ukupna se pak proizvodnja u tom razdoblju povećala za 23,64%.

Ukupna proizvodnja žitarica iznosila je 1474. godine na području susedgradskog posjeda 4555 kupova, a 1494. godine 4820.⁷³ U istom je razdoblju na području donjo-

70 Ovaj se broj odnosi na sve popisane pojedince na području kotara Glavnice. Većina tih popisanih pojedinaca obveznici su davanja desetine žitarica i vina (ukupno 618). Dio ih je posjedovao samo vinograde te su zabilježeni samo kao obveznici davanja desetine vina (88). Manji ih je dio bio oslobođen davanja desetine. Seoski suci, vesnici, banovci i preče (ukupno 12) te osiromašeni podložnici (ukupno 13), bili su oslobođeni davanja, ali su njihova imena ipak zabilježena u registru.

71 To povećanje nije podjednako raspoređeno prema analiziranim prostornim jedinicama te je iznosilo od 12,90% do 117,18%.

72 Potrebno je naglasiti da 1494. godine nisu popisani podložnici u prekosavskoj sučiji (na području Stupnika, Rakitja i Strmca) kojih je dvadeset godina prije bilo popisano 26. Podložnici najvjerojatnije nisu popisani zbog poplava, koje su u tom dijelu vlastelinstva bile relativno učestale.

73 Ovi se podatci, dakako, mogu još vjernije pokazati uz pomoć statističkih pokazatelja. Prikupljena je desetina, dakle, na području cijelog kotara 1474. godine iznosila 807,5 kupova. Dvadeset godina poslije iznosila je 1035,5 kupova. Povećanje je, dakle, iznosilo 228 kupova. Drugim riječima, povećanje prikupljene desetine iznosilo je 28,2% (ili gotovo trećinu proizvodnje 1474. godine). Uzmemo li u obzir podatke po seoskim sučijama, desetina se najviše povećala u brdovečkoj sučiji, s 98,5 kupova žitarica 1474. godine na čak 208 kupova 1494. godine. Uzmemo li se u obzir podatci o medijanu te prvom i trećem kvartilu, vidljivo je da je 1474. godine desetina u brdovečkoj sučiji zaostajala za medijanom

stubičkog posjeda ukupna proizvodnja porasla s 3300 na 4080 kupova. Najpotpuniji su podatci za broj vinograda i proizvodnju vina. Tako doznajemo da je na području susjedgradskih seoskih sučija broj vinograda stalno rastao, od 245 vinograda i 2903 ukupno proizvedena hektolitra 1474. godine do 419 vinograda i 6703 hektolitra proizvedena 1494. godine. Pridružimo li tome, primjerice, podatke za stenjevečku sučiju iz 1496. godine, uočavamo da se takav trend nastavlja. Promotrimo li stanje u pojedinim seoskim sučijama, uočit ćemo da se broj vinograda najviše povećao na području brdovečke sučije, gdje su najprije zabilježena 72 vinograda, dvije godine potom 79, a 1494. godine čak 170 (15,4% svih vinograda na području kotara Glavnice).

Tablica 1. Usporedba ukupnog broja popisanih podložnika na području kotara Glavnice te na susjedgradskom i donjostubičkom posjedu.

POSJED	1474.	1494.
Glavnica	748	1769
Susedgrad	394	249
Donja Stubica	336	254

Tablica 2. Broj obveznika desetine žitarica

POSJED	1474.	1494.
Glavnica	618	585
Susedgrad	332	238
Donja Stubica	268	248

Tablica 3. Broj vinograda na području kotara Glavnice te na susjedgradskom i donjostubičkom posjedu

POSJED	1474.	1494.
Glavnica	567	1101
Susedgrad	245	419
Donja Stubica	305	336

za 7,5 bodova. Godine 1494., pak, vrijednost desetine u brdovečkoj sučiji nije samo bila veća od medijana, već je znatno premašila treći kvartil. Tome je zacijelo pripomogao i dobar urod, jer je prosječna proizvodnja s 1,22 kupa po podložniku povećana na 2,64 kupova. Dakako, sve te vrijednosti možemo prihvatiti pod pretpostavkom da se prosječna veličina podložničkih obradivih površina nije znatnije promijenila u promatranom dvadesetgodišnjem razdoblju. Prosječno, svaki je obveznik desetine žitarica na susjedgradskom posjedu 1474. godine proizveo 1,37 kupova.

Tablica 4. Podatci o broju podložnika i ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji (temeljenoj na podacima o prikupljenoj desetini)

	POSJED	UKUPNA PROIZVODNJA ŽITARICA (KUPOVA)	UKUPNA PROIZVODNJA VINA (HEKTOLITRI) ⁷⁴
1474	Susedgrad	4555	2903,13
	Donja Stubica	3300	6665,63
1476	Susedgrad *	–	7250
	Donja Stubica*	–	1403*
	Bistrica*	–	1000*
	Gornja Stubica	1465	5281,25
1494	Susedgrad	4820	6703,13
	Donja Stubica	4080	6390,63
	Gornja Stubica	1455	3537,5
	Marija Bistrica	850	2618,7

* nepotpuni podatci

Godine 1474. na području donjostubičkoga posjeda (*Iudicatus Stubycza, Iudicatus Stubycza domine Hennyge*) živjelo je ukupno 336 podložničkih obitelji, od čega 268 obveznika desetine žitarica te 305 obveznika vinske desetine. Popisano je 330 kupova žitarica (1,23 kupa po podložniku) i 1066,5 vjedara vina (3,50 vjedara po vinogradu). Dio registra koji se odnosi na Gornju Stubicu nije sačuvan u cijelosti (zabilježeno je tek 18 podložnika u selima *Dobryzdenecz* (Dobri Zdenci) i *Pwchanechdol*. Godine 1494. na području donjostubičkoga posjeda popisano je 254 podložnika i 408 kupova. Popisano je i 336 vinograda na kojima je prikupljeno 1022,5 vjedara vina desetine.

Udio donjostubičkih podložnika u popisu 1494. godine iznosio je 38,2%, a udio prikupljene desetine žitarica 36,4%. Udio vinograda bio je 30,5% , a vinske desetine 33,2% ukupne desetine vina.

Na podatke za susedgradski dio posjeda možemo se mnogo čvršće osloniti te ćemo ih detaljnije analizirati. Podatci su i vizualizirani, uz pomoć grafova koji pokazuju odnose između veličine posjeda i ukupne poljoprivredne proizvodnje na području kotara Glavnice, prema podacima u registru crkvene desetine iz 1494. godine.

74 J. Adamček bilježi da je vjedro u Ugarskoj iznosilo između 62,5 i čak 125 litara, a u Ljubljani oko 45 litara. Adamček dodaje i da se na području susedgradsko-stubičkog vlastelinstva jedno vjedro sastojalo od 20 pinti (Adamček, *Grada*, 25.). Kubiny prenosi podatak da je u ranonovovjekovnoj Ugarskoj jedan kübel iznosio 53,72 litre (Kubiny, „Weinbau und die Weinhandel in den ungarischen Städten im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit“, 69.). U ovom smo istraživanju, vodeći se Adamčekovim primjerom uzeli količinu od 62,5 litara za *cubulus*. Prema tome formula izračunavanja ukupne proizvodnje glasi: $UP = x * 62,5 * 10 / 100$ (pri čemu je x količina prikupljene desetine u vjedrima, a UP ukupna proizvodnja u hektolitrima).

Godine 1474. na području stenjevečke sučije popisano je 91 obveznik davanja desetine žitarica (zabilježen je još po jedan sudac, vesnik, banovec i prečo te troje osiromašenih podložnika, koji su svi bili oslobođeni davanja). Kod tih je podložnika popisano ukupno 142,50 kupova desetine žitarica. Na istom su području popisana 68 vinograda, na kojima je prikupljeno 155 vjedara vina.⁷⁵ Godine 1476. popisana su 92 vinograda, a prikupljeno je 265,5 vjedara. 1494. godine u stenjevečkoj sučiji te pod Susedgradom popisano je 57 podložničkih obitelji koje su predale 106,5 kupova te 66 vinograda na kojima je prikupljeno 291 vjedro desetine vina. Godine 1496. u goricama stenjevečke sučije popisano je 95 vinograda na kojima je prikupljeno 632,5 vjedara vina (čak 6,6 vjedara po vinogradu).

U brdovečkoj sučiji susedgradskoga posjeda (*villicatus Berdewecz*) 1474. godine popisano je 81 podložnik, a popisano je 98,5 kupova žitarica te 72 vinograda na kojima je prikupljeno 119 vjedara vina. Godine 1476. popisane su 83 pojedinačne podložničke obitelji te 79 vinograda, na kojima je prikupljeno 243 vjedara desetine. U brdovečkoj sučiji je 1494. godine popisano 78 podložnika i 206 desetinskih kupova te 170 vinograda, na kojima je prikupljeno 349 vjedara vina.

U pušćanskoj je sučiji 1474. godine zabilježeno 85 podložnika, 113,5 kupova desetine žitarica. Zabilježeno je 65 vinograda, na kojima je prikupljeno 111,5 vjedara vina. Dvije godine poslije broje se vinograda udvostručio te je popisano 132 vinograda, na kojima je prikupljeno 398 vjedara vina. 1494. godine u pušćanskoj je sučiji popisano 66 podložničkih obitelji i 99,5 kupova žitarica te 129 vinograda na kojima je prikupljeno 294,5 vjedara vina.

Na području sučije koja će se u 16. stoljeću nazivati podgorskom (u ovom vrelu zabilježena je kao *villicatus Jablanowcz*) 1474. godine zabilježen je 51 podložnika (67 kupova, 40 vinograda i 78,5 vjedara vina). Godine 1494. popisana su 37 podložnika i 70 desetinskih kupova te 54 vinograda te 138 vjedara vina. U odnosu na cijeli kotar Glavnicu, na području podgorske sučije prikupljeno je 6,2% ukupne desetine žitarica i 4,5% desetine vina. Kretanje priroda vina: 1,95 (1474.), 4,7 (1476.), 2,55 (1494.).

Na području sučije koja će se u većem dijelu izvora iz 16. stoljeću nazivati prekosavskom (*villicatus Nowaki ultra Zawa*), u vrelima katkad naziva i stupničkom sučijom, popisana su 24 podložnika koji su prikupili 34 kupova, a vinogradi nisu popisani. Na temelju podataka vezanih uz prekosavsku sučiju, možemo zaključiti da tamošnji podložnici nisu obrađivali vinograde. Nadalje, čini se da su u to doba općenito iznimno rijetko podložnici obrađivali vinograde izvan svojih seoskih sučija. Godine 1494. nisu zabilježeni podatci o prekosavskoj sučiji. Budući da je riječ o sučiji koja se nalazi južno od toka rijeke Save, na području najizloženijem povremenim velikim poplavama i posljedicama izlivanja rijeke iz njezinoga korita, možemo pretpostaviti da je upravo to razlog da je cijela sučija izostavljena iz registra.

⁷⁵ Na području stenjevečke sučije zabilježeni su i manji posjedi Petra i Juraja Raškaja (pars Georgy, pars Petry) na kojima je popisano 13 podložnika (u to vrijeme još nije bila dovršena podjela posjeda, nakon koje će Raškaji držati posjede samo u gornjostubičkom distriktu).

U vrelima je zabilježena i *desetina pčela*. Godine 1474. ukupno je na području kotara Glavnice popisano 203 desetinskih košnica. Na području susedgradskog posjeda zabilježena je 146 desetinskih košnica – od čega najviše na području stenjevečke sučije – 68 košnica. Na području donjostubičkoga posjeda zabilježeno je 56 desetinskih košnica. Dvije godine poslije ukupno je zabilježeno 117,5 desetinskih košnica, od čega najviše ponovno na susedgradskom posjedu (98), odnosno na području brdovečke sučije (34). Košnice nisu zabilježene jedino na području prekosavske sučije. Jedino na području prekosavske sučije nije bilo podložnika koji su držali košnice.

Usporedbom podataka za 1474. i 1494. godinu, dolazimo do sljedećih zaključaka. Kvantitativna analiza pokazuje da je u tih dvadeset godina smanjen broj obveznika davanja crkvene desetine (s ukupno 394 na 249).⁷⁶ Na području donjostubičkoga posjeda broj je podložnika desetine smanjen s 336 na 254.⁷⁷ S obzirom na nedostatke popisa, možemo ipak pretpostaviti da je pad broja popisanih podložnika bio blaži.

Usporedimo li, dakle, podatke za područje susedgradsko-stubičkog vlastelinstva, za koje su dostupni najpotpuniji podatci, doći ćemo do nekoliko važnih zaključaka. Usporedba podataka za 1474. i 1494. godinu pokazuje da se na susedgradskom posjedu povećala proizvodnja poljoprivrednih proizvoda, a posebice vina. U istom je razdoblju na donjostubičkom posjedu proizvodnja stagnirala ili se čak smanjivala. Na susedgradskom se posjedu broj vinograda povećao s 245 na 419 (u desetogodišnjem se razdoblju povećao za 71,02%). Proizvodnja se na području susedgradskog posjeda povećala za 130,89% (s 4645 na 10725 vjedara). Najveći je porast proizvodnje – 193,28% – zabilježen u brdovečkoj sučiji, gdje se znatno povećao i broj vinograda, za 136,11% (odnosno sa 72 na 170). Na području donjostubičkoga posjeda broj vinograda povećao se za 10,16% (sa 305 na 336), a proizvodnja se smanjila za 4,12% (smanjenje s 6665,23 na 6390,23 hektolitara).

Tablica 5. Usporedba kvantitativnih podataka o broju popisanih obveznika davanja desetine žitarica i vina 1474. i 1494. godine.

POSJED	SUČIJE	OBVEZNICI DESETINE ŽITARICA		VINOGRADI	
		1474.	1494.	1474.	1494.
Susedgrad	brdovečka	81	78	72	170
	podgorska	51	37	40	54
	prekosavska	24			
	puščanska	85	66	65	129
	stenjevečka	91	57	68	66
Donja Stubica	donja	125	128	160	257
	gornja	143	124	145	79*

76 Ovdje su zbrojeni popisani obveznici desetine žitarica, vina te svi koji su bili oslobođeni od davanja. Godine 1494. na području susedgradskog posjeda nisu popisani podložnici prekosavske sučije.

77 Posljednjoj brojci možda bi trebali pridodati i dio od šezdesetak podložnika obitelji Raškaj, koji su se nalazili na donjostubičkom i gornjostubičkom dijelu kotara, a u popisu nisu zabilježena imena naselja.

POSJED	SUČIJE	UKUPNA PROIZVODNJA ŽITARICA (KUPOVI)		UKUPNA PROIZVODNJA VINA (HEKTOLITRI)	
		1474.	1494.	1474.	1494.
Susedgrad	brdovečka	985	2060	743,75	2181,25
	podgorska	670	700	490,63	862,50
	prekosavska	340			
	puščanska	1135	995	696,88	1840,63
	stenjevečka	1425	1065	972,94	1818,75
		7855	8900		
Donja Stubica	donja	1705	2605	3621	4862,5
	gornja	1595	1475	3043,7	?

6.2. Analiza društvene strukture i zastupljenosti kategorija podložnika

U registrima desetine posebno su bilježeni pojedinci koji su bili oslobođeni plaćanja desetine. To su najčešće bili službenici vlastelinstva, potom slobodnjaci i predijalci. Bilježeni su čak i najsiromašniji podložnici, gosti (*hospes*), koji nisu držali poljoprivredne površine i zapravo su živjeli kao članovi drugih obiteljskih zadruga te nisu davali desetinu. Upravo zbog nastojanja popisivača da zabilježi sve podložnike (odnosno glave obiteljskih zadruga) na cijelom području vlastelinstva, popisi desetine predstavljaju tako vrijedno vrelo za istraživanje društvenih i ekonomskih odnosa.

Važnu ulogu u unarnjoj strukturi vlastelinstva imali su predstavnici podložnika, koje su birali sami seljaci, a potvrđivao ih je vlastelin. Najučestalije u vrelima nalazimo seoske *suce*, ali bilježeni su i drugi nazivi. Seoski su suci doista i imali određenu sudbenu funkciju te su presuđivali u različitim sporovima između podložnika pojedinih seoskih sučija.⁷⁸ Godine 1474. zabilježen je po jedan sudac (*iudex*) u svakoj od sučija susedgradskoga dijela vlastelinstva te dva na donjostubičkom posjedu. Uz *suce* javljaju se još i banovci te jedan *villicus*. Po jedan *preko* (u raznim se vrelima javljaju još i nazivi *prečo*, odnosno *preco*, *precone*) zabilježen je u stenjevečkoj, podgorskoj i puščanskoj sučiji. Osim navedenih oznaka, koje svjedoče o društvenoj ulozi pojedinca, uz osobno ime i priimak ponekad je na marginama bilježen i još po neki dodatni podatak (primjerice, *iudex anni 1476*). Godine 1474. godine na području susedgradskog posjeda zabilježena su petorica sudaca (*iudex*), u svakoj seoskoj sučiji po jedan (stenjevečka, prekosavska, brdovečka, puščanska i podgorska). Zabilježen je i po jedan *villicus*, *precone* te *banowecz* u stenjevečkoj sučiji (u selu Stenjevcu), te po jedan *preco* u puščanskoj i podgorskoj sučiji. Na donjostubičkom je dijelu posjeda zabilježena su dva *suca* (u Kapelščaku i Vuča-

⁷⁸ Adamček *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, 25–26, 70–89; Brgles, *Topografija i toponimija susedgradsko-stubičkog vlastelinstva*, 30

ku) te jedan *banowecz* (u Andraševcu). Možemo zaključiti da je u svakoj seoskoj sučiji bio barem po jedan sudac, ali ne znamo ništa o funkciji i broju drugih podložničkih službi, banovaca, preka itd. U vrelima nalazimo veoma različitu zastupljenost raznih službenika vlastelinstva te ne postoji mogućnost sustavnog proučavanja (zbog nepotpune očuvanosti pojedinih dokumenata, nedosljednosti popisivača ili pak zbog nekih drugih razloga).

Osim spomenutih podataka, na marginama dokumenata su ponekad bilježeni i podatci o recentnim zbivanjima od velike važnosti za podložnike ili njihove gospodare. Tako je 1494. godine zabilježeno da su kuće triju podložničkih obitelji bile spaljene u napadima Turaka te da su 4 obitelji otišle zbog turske opasnosti.

U istom su registru popisani i seoski obrtnici te doznajemo da je gotovo u svakoj seoskoj sučiji živio po jedan kovač (u popisu ih je zabilježeno ukupno 7), u prosjeku su u svakoj sučiji živjela i dvojica krojača te jedan obučar. Dakako, ne znamo radi li se ovdje doista o nazivu za obrtnika, ili je pak već došlo do nasljeđivanja priimka (premda, valja naglasiti, i zanati su se također prenosili s koljena na koljeno).

U analiziranim vrelima zabilježeno je izrazito malo želira ili inkvilina u usporedbi s vrelima iz mlađih razdoblja. Riječ je o kategoriji podložnika čija su davanja bila manja, ograničena, a katkad su bili oslobođeni davanja. Na marginama, uz oznaku *inq* obično je zabilježen podatak *gallina*, što vjerojatno znači da su želiri bili obvezni davati kopuna ili kokoš za korištenje svojih malih posjeda. Gost (*hospes*) predstavlja najsiromašniju kategoriju podložnika, koja ne daje nikakvu desetinu. U dva slučaja zabilježena je uz osobna imena podložnika te kategorije riječ *pauper*. U nekoliko slučajeva oni su ipak davali desetinu vina, što vjerojatno znači da su se bavili vinogradarstvom, odnosno da su posjedovali obradive površine pod vinovom lozom. Često se uz imena podložnika bilježi *fratrus eiusdem*, *filius eiusdem* te druge oznake srodstva između popisanih podložnika.

Godine 1474. popisano je 27 udovica, a 1494. godine je u popisu desetine žitarica popisano 33, dok je u popisu desetine vina zabilježeno čak 50 udovica (*relicta*, *vidua*). Godine 1494. je zabilježen i veći broj spaljenih kuća i protjeranih podložnika.

Tablica 6. Kategorije podložnika u registru desetine iz 1474. godine

SUČIJE	BANOVCI	INKVILINI	SUCI	PRECONE (PREČO)	OBRTNICI	VILLICUS (VESNIK)	RELICTA, VIDUA (UDOVICA)
brdovečka		2	1				3
prekosavska		1	1				1
podgorska			1	1			3
puščanska		3	1	1			2
stenjevečka	1		1	1	1	1	5
Donja Stubica (gornja i donja s.)	1		2		1		13
UKUPNO	2	6	7	3	2	1	27

Tablica 7. Kategorije podložnika u registru desetine iz 1494. godine

SUČIJE	BANOVI	SUCI	EXTRANEI (STRANCI)	HOSPES (GOSTI)	SPALJENA SELIŠTA	UDOVICE	KOVAČI	KROJAČI
brdovečka	2			1	1	15		
podgorska				2	2	1		
puščanska		1	38	1		15	1	
stenjevečka					2	3	1	
Donja Stubica (gornja i donja s.)	1			1	2	49	4	3
UKUPNO	3	1	38	5	7	83	6	3

Tablica 8. Kategorije podložnika u registru desetine iz 1496. godine

sučija	NAPUŠTENI	GOSTI	SUCI	UDOVICE	ŠPANOVI	VESNICI (VILICUS LIBER)
brdovečka	1	2		3		
podgorska			1			
puščanska		1		3		
stenjevečka		1	1	3	1	1
Donja Stubica (gornja i donja s.)	1	1				
UKUPNO	2	5	2	9	1	1

6.3. Antroponimijska analiza

Analiza antroponimijskih povijesnih potvrda u obrađenim vrelima omogućila je donošenje važnih zaključaka o počecima razvoja imenske i imensko-prezimenske formule na području susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva. U registru crkvene desetine iz 1474. godine je kod 57% podložnika zabilježeno osobno ime i priimak, a imena ostalih zabilježena su jednoimenskom formulom, odnosno samo osobnim imenom. U registru iz 1494. godine čak je 84% podložnika zabilježeno samo osobnim imenom (jednoimenskom formulom).

Dvoimensku formulu, koja osim osobnoga imena sadržava i pridjevak (ili priimak), na području vlastelinstva nalazimo i u starijim vrelima, ali te su potvrde uglavnom vezane za više društvene slojeve. Registri crkvene desetine donose najstarije potvrde osobnih imena i pridjevcima nižih slojeva. Riječ je o povijesnim imenskim potvrdoma kakve nemamo mogućnost pratiti u uobičajenim arhivskim vrelima (primjerice ugovorima, sudskim presudama, saborskim zaključcima).

Pojava dvoimenske (imensko-prezimenske) formule općenito se objašnjava činjenicom da jednoimenska formula jednostavno više nije na zadovoljavajući način

omogućavala precizno razlikovanje među brojnim podložnicima, u društvenoj zajednici koja je imala veoma ograničen fond osobnih imena. U registru crkvene desetine iz 1474. godine podložnici su uglavnom zabilježeni imensko-prezimenskom formulom (primjerice *Mathey Paulek*, *Sthepanus Zydar*, *Martin Wgrin*, *Jacobus Zwdecz*, *Mathey Kamenarych*, *Martin Santawy*, *Iwanus Lahowych*, *Georgius Rithomelych*, *Kelemin Blasekowych*...). Ipak, čak 43% čine primjeri jednočlane imenske formule. Najčešće je riječ o slučajevima kod kojih je zabilježeno samo osobno ime, a samo je u nekoliko slučajeva zabilježen jedino priimak. Zabilježeno je i nekoliko primjera identifikacije onimsko-apelativnom svezom (*Iwanusewycza vidua*, *Thomas Kolarycew zeth*, *Lawrentius Zagorch zeth*, *Iwri Waleycha zeth*, *Nicolaus filius Sydane*, *pingus Sakwley*, *filius Sakwlen*). Posebnu pak skupinu čine primjeri identifikacije podložnika dvočlanom formulom u kojoj je uz osobno ime bilježen topički pridjevak (primjerice, *Gwrek de Zaprodye*, *Klement in portu Zwthlye*). Topičke pridjevke ne možemo smatrati pravim priimcima (ni prezimenima). U nekoliko slučajeva podložnici su bilježeni dvočlanom formulom u kojoj je, uz osobno ime, zabilježen naziv nekog zanimanja (*Pavao sutor*, *Klement faber* te *Mihael Weznyk*, *Petar Lonchar*) te ne možemo biti sasvim sigurni radi li se o zanimanju podložnika ili drugom članu imenske formule.

U analiziranim je vrelima zabilježen velik broj povijesnih potvrda osobnih imena. Osobna imena možemo podijeliti u dvije osnovne skupine. U prvoj su skupini narodna hrvatska imena, koja povezuje sa slavenskom baštinom, a u drugoj su skupini kršćanska, odnosno biblijska i svetačka osobna imena. U najstarijem analiziranom dokumentu, registru iz 1474. godine, zabilježeno je ukupno 746 pojedinaca odnosno osobnih imena. Narodnih imena zabilježeno je 7%, dvije godine poslije (u registru iz 1476. godine) narodnih je osobnih imena bilo 8%, a 1494. godine zabilježeno ih je tek 3,3%.

U registru iz 1474. godine najzastupljenije je bilo je bilo osobno ime Juraj (s različitim varijantnim imenima: *Gwrg*, *Gwrgħ*, *Gwrek*, *Gwrgek*, *Iwrse*, *Gwrko*, *Iwry*...)79, potom Tomas (*Thomas*, *Thome*...), Valent, Pavao (*Paul*, *Pawel*, *Pawlek*...), Gregor, Ivan (*Iwanus*, *Iwan*, *Ianes*, *Ianko*...), Martin, Benedikt (*Benedik*, *Bedek*, *Bedenyk*, *Benedek*, *Bendek*, *Bensa*), Stjepan, Matej, Andrija, Vid (*Vidko*, *Vidak*, *Vido*). Najučestalija su, dakle, biblijska i kršćanska osobna imena. Najučestalija slavenska imena bila su: Malčec, Malek (*Malek*), Malec (*Malecz*), Mali (*Maly*), Černec (*Chernecz*), Zorko, Gemze, Stanko, Smolje (*Zmolye*), Dragan i Stojko (*Ztoyko*), a u preostala tri registra nalazimo još i ove potvrde slavenskih osobnih imena: Zorka, Roža (*Rosa*), Župan (*Supan*), *Gerdyna*, *Gerdesa*, Jagoda (*Iygoda*), Ljuba (*Liuba*), *Jegwd*, Jug. Na koncu, vrijedi spomenuti i neka neuobičajena osobna imena koja nalazimo u analiziranim vrelima, primejrice Barnaba (*Barnabas*), Oderjan (*Oderyan*), Osvald (*Oswald*), Herman, Egidiije (*Egidius*), Primož (*Primus*), Rupert (*Ropert*), Valput (*Valpwth*), Vorih (*Worih*).

79 Riječ je o etimološki istim imenima (Juraj), unatoč različitim tvorbenim i fonološkim strukturama (primjerice *Jury* i *Gwrg*) te imena koja su zabilježena različitim grafijskim rješenjima (primjerice *Gwrg* i *Gwrgħ*).

U korpusu analizirane građe nalazimo imenske potvrde koje možemo povezati s nekim suvremenim, endemskim prezimenima, odnosno prezimenima koja su se održala na području uz zapadne i sjeverne obronke Medvednice te u sutlanskom i krapinskom porječju. Već u najstarijem registru nalazimo potvrde priimaka, odnosno pravih nasljednih i nepromijenjivih prezimena, koja su se na istom području održala više stoljeća, pa čak i do suvremenoga doba. Primjerice, prezime Blažeković (*Blasekoycz*) nalazimo 1474. godine u selu Dolju, u stenjevečkoj sučiji.⁸⁰ Prezime Blažeković je u popisu stanovništva iz 1948. godine zabilježeno u Gornjem Stenjevcu. Godine 1474. živjeli su u Drinju, u brdovečkoj sučiji, *Andreas* i *Kwse* Blažev (*Blasy*). Prezime Blažević (*Blasewych, Blasewich*) očuvalo se na području Drinja kroz cijelo 16. stoljeće te se proširilo i po drugim selima brdovečke sučije (Kraj, Sveti Križ, Oplaznik), u kojima se očuvalo do 20. stoljeća. Stoga možemo zaključiti da se radi o potvrdama koje upućuju na razvojne oblike toga prezimena. Na području stenjevačke sučije nalazimo u najstarijem analiziranom registru priimak Mihalić (*Vrbanus Mihalych*).⁸¹ Sredinom 20. stoljeća nalazimo prezimena Mihalić i Mihelić u nekoliko sela brdovečkog i stenjevečkog kraja, uključujući i selo Ivanec, gdje je zabilježena i najstarija povijesna potvrda.

Najučestaliji priimci u registru desetine iz 1474. godine bili su Dragušić (*Dragosych, Dragezechich, Dragechich*), Kulešić (*Kulesich, Kwlezych*), Volar (*Wolar*), Blažev (*Blassy, Blasy*), Zagorec (*Zagorz*), Britvić (*Brythwych*), Lončar (*Lonchar*), Ključar (*Kluchar, Klwchar*), Sudec (*Zwdecz*), Geršaćić (*Gersachich*), Šantavi (*Santawy, Santhawy*).⁸² Velik dio spomenutih najučestalijih priimaka pripadaju kategoriji priimaka i prezimena imenskoga postanja (*Draosych, Blasekoycz, Bedekowych, Pethkowych, Iagodych*). Slijede priimci i prezimena nastala od zanimanja (*Lonchar, Wolar, Zwdecz, Snidar, Klwchar...*), prezimena nadimačkog postanja (*Santawi, Debeli, Plezych, Drempehich*) i prezimena etničko-etnonimskoga postanja (*Horwath, Lah, Zagorch*).

6.4. „Pogled iz sela“

Komparacijom podataka o pojedinim podložnicima u izdvojenim naseljima, popisanih u registrima iz 1474., 1476., 1494. i 1496. godine, dolazimo do zaključaka o kontinuitetu naseljenosti pojedinih sesija i pojavnosti istih imena u okviru pojedinih zajednica. Uspoređujući popise nalazimo na ista, ili slična imena i priimke (odnosno na slične članove imensko-prezimenskih formula). Ovu metodu istraživanja, u kojoj se nastoji utvrditi kontinuitet naseljavanja pojedinih naselja odnosno kmetskih sesija, uporabio je slovenski povjesničar Dušan Kos u svojoj monografiji o urbarima Bele krajine.⁸³

80 HR-NAZ-ACA, sv. 38, br. 8, fol. 2

81 HR-NAZ-ACA, sv. 38, br. 8, fol. 3

82 Branimir Brgles, *Toponimija i topografija susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva (1450.–1700.)*, doktorska disertacija, Zagreb 2015, str. 282.

83 Dušan Kos, *Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15.–18. stoletje)*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1991, 119–125. Metodologija je oblikovana i pod utjecajem metode „reprezentativne kapi“ kako je naziva N. Vekarić te genealoške metode. Metoda je u skladu s općenitim pristu-

Tablica 9. Imena podložnika u selu Posavju u stenjevečkoj sučiji, u popisima desetine⁸⁴

1474.	1476.	1494.	1496.
<i>Dionisis</i>	<i>Demeter Znowachych</i>	<i>Ivanus Vinoselycz</i>	<i>Iohannes</i>
Mikula	Mikula Wrecharych	Gregor Wrecharycz	Gregor Wrecharych
Gwdyn	Gwdyna		<i>Valent</i>
Ferencz	Ferencz Bergzelych		
<i>Mathey Paulek (iudex)</i>		Clement	Clementis
	Malchech Znowachych	Malek	Malek

U selu Posavju, koje se nalazilo u savskoj nizini, u neposrednoj blizini rijeke Save, južno od Stenjeveca, u dvama se registrima ponavljaju tri ista osobna imena. Uz Nikolu, za kojeg iz registra sastavljenog 1476. godine doznajemo da mu je priimak bio Vrečarić⁸⁵ (*Mikula Wrecharych*) te Ferenc Bergzelića (*Ferencz Bergzelych*) zabilježeno je i neuobičajeno osobno ime *Gwdyn*, a u sljedećem je popisu zabilježena *Gwdyna* udovica. Preostala su se dva podložnika promijenila. Prezime Vrečarić zabilježeno je ponovno 1494. godine (*Wrecharycz*) te 1496. godine (*Wrecharych*). Ivan Vinoselić (*Vinoselycz*) zabilježen je dvočlanom imensko-prezimskom formulom 1494. godine, a dvije godine poslije je zabilježeno samo njegovo osobno ime.

Tablica 10. Podložnici u Borčecu, u stenjevečkoj sučiji, prema registrima iz 1474., 1476. i 1494. godine

1474.	1476.	1494.
<i>Iwan</i>		<i>Mikula</i>
Martin Wgrin	Martin Wgrin	<i>Paulek</i>
Mathey Drisyeh	Mathey Drysyeh	Matheus
Blas Squarych	Blas Squarych	Blas
		<i>Peter Squarycz</i>
Thomas Gersachich	Thomas Gerschych	<i>Ivanus Gerzachycz</i>
Symon Zagorchich	Symon Zagorchych	<i>filius Elene</i>
Valenth Mathey	Valenth Matheycych	
Ianko	Ianko Wgrin	

U selu Borčecu je 1474. godine zabilježeno osam podložničkih posjeda, a dvije godine poslije zabilježeno je sedam podložnika. U oba registra nalazimo velik udio istih

pom istraživanju arhivske građe u historiografiji. Budući da nije moguće detaljno analizirati veliku količinu podataka, istraživač se odlučuje za reprezentativni uzorak (usp. Nenad Vekarić, „Metoda „reprezentativne kapi“ i genealoška metoda u povijesnoj demografiji“, *Povijesni prilozi* 39 (2010), 23–38).

84 Masno su otisnuta osobna imena ili priimci koji se ponavljaju u najmanje dva različita registra desetine.

85 Osobna imena i priimke standardizirani su samo u slučajevima kada možemo biti sigurni da je riječ o priimcima koji su u kasnijim povijesnim razdobljima, na istom geografskom području, postali prava prezimena, za koja postoje povijesne potvrde.

prezimana, odnosno istih podložnika (podložnika zabilježenih istom imensko-prezimskom formulom). U oba popisa nalazimo priimke Vugrin (*Wgrin*), *Drižić* (*Dri-sych*) i Zagorčić (*Zagorchych*), a priimke Škarić (*Squarych*) i Gersačić (*Gersachych*) nalazimo i u registru iz 1494. godine.

Dvočlanom imensko-prezimskom formulom zabilježen je 1474. godine podložnik Valent Matejev (*Valenth Mathey*), vjerojatno sin nekog Mateja, a u sljedećem je registru zabilježen lik Matejčić (*Matheycych*). Riječ je o primjeru koji pokazuje razvoj bilježenja antroponima od identifikacije imensko-apelativnom svezom, kojom se izriče rodbinski odnos s određenom osobom, prema priimku čiju osnovnu čini osobno ime (u navedenom primjeru osobno ime Matej), a čije je postanje antroponimno (i najvjerojatnije označuje nositeljeva pretka).

Tablica 11. Podložnici u Dolju, u stenjevečkoj sučiji, prema registrima iz 1474., 1476. i 1494. godine.

1474.	1476.	1494.
Gregor Gemsechich	Gregur Gemsechych	Gregor Kuseycz
Iwanus Lahowych	Iwanus Lahowych	Thomas Malecz
Lucas Zwdecz	Lucas Iudex	Matheazs Samchycz
Franczek	Malchecz Rithomel	
Symon (<i>preco</i>)	Thomas Marenych	Thomas Maheticz (con-bustus)
Georgius Rithomelych	Gwrgh Marenych	
Thomasych Marenych	<i>Sthephanus Rithomelych</i>	Gwrg Ritomelycz
Mihal Rythomelych		
Kelemin Blasekowych (banov.)	Kelemyn Blasekowych (preco)	Lucas Blasekoycz (conbus-tus)

Primjeri iz sela Dolja (tablica 11) također donose veći broj potvrda zabilježenih istom imensko-prezimskom formulom. Među tim potvrdama nalazimo zanimljive podatke zabilježene na marginama dokumenta. Tako doznajemo da je Kelemin Blaseković ili Blažeković (*Blasekowyc*) 1474. godine bio banovec, a dvije godine poslije bio je prečo (*preco*). Premda nemamo dovoljno saznanja o ulozi i odgovornostima banovaca i preča, znamo da su birani iz redova podložnika, da ih je potvrđivao vlastelin te da je najvjerojatnije riječ o prestižnim društvenim ulogama. Najvažniju ulogu među navedenim podložničkim vlastelinskim službenicima imao je seoski sudac. U vrelima su imenice *Sudac* i *Iudex* najčešće bilježene uz osobno ime, kao dio imensko-prezimske formule te često ne možemo sa sigurnošću utvrditi je li riječ o priimku ili oznaci društveno-administrativne uloge pojedinca. Godine 1474. nalazimo zabilježeno ime Lukasa Sudeca (*Lucas Zwdecz*), a 1476. godine zabilježen je kao *Lucas Iudex*. Nadalje, u sva tri registra, u razdoblju od 22 godine, na području sela Dolje spominju se prezimana Blažeković i Ritomelić.

Tablica 12. Podložnici u Drenju, u brdovečkoj sučiji, prema registrima iz 1474., 1476., 1494. i 1496. godine

1474.	1476.	1494.	1496.
Peter	Peter Mahnethycz		Peter Mahnethycz
<i>Matheas Briary</i>	<i>Pauel Blasewych</i>		<i>Gregor Blasekouich</i>
Andreas Blasy	Andreas Blasewych	<i>Iacop Blaseycz</i>	<i>Iacob Blasekouich</i>
<i>Ianse Bwkach</i>	<i>Thomas Zthary</i>	Zmole Blasekoycz	Zmole Blasekouich
Mersa	Murse filius Thome	Peter Petek	<i>Thomas Blasekouich</i>
<i>Kwse Blasy</i>		Martin Blasin	Martin Blasy
Bedenyk Georgii	Bendik Gwrgekowych	<i>Gregor Blasin</i>	Peter
<i>Gerec Ladich</i>		Gwrg Obranycz	Georg Obranych
		<i>Nicolaus</i>	<i>Petrycz</i>
		Martin Debeli	Martin Debely

Neki od navedenih podložnika u pojedinim se popisima javljaju kao žitelji različitih, najčešće susjednih, sela. Tako je, primjerice, *Peter Mahnethycz* koji je zabilježen u selu Drenju 1476. godine, zabilježen i u Ključu 1496. godine. *Andreas Igercz* zabilježen je 1474. godine u Kraju, a dvije godine poslije *Iure filius Igerch* zabilježen je u Gornjem Laduču. Ti primjeri pokazuju da granice između susjednih naselja nisu bile jasno određene. Možemo pretpostaviti, nadalje, i da su naselja bila veoma raštrkana.

Tablica 13. Podložnici u Gornjem Laduču, u brdovečkoj sučiji, prema registrima iz 1474., 1476, 1494. i 1496. godine.

1474.	1476.	1494.	1496.
Murka Zwdecz	Zthane filius Murche	Ztane	
<i>Martin Briary</i>	<i>Martin Gwrgewych</i>	<i>Martin</i>	<i>Gregor Ianeskouich</i>
Kwssewycza	<i>Iure filius Igerch</i>	Iure Kusekoycz	Jwri Kusekouich
<i>Petrus Georgy</i>		<i>Palek</i>	Mihel Kvsekouich
<i>Ianse Plezych</i>	Ianse Plezych	<i>Peter Hergeycz</i>	<i>Peter Plesycza zeth</i>
<i>Ianes</i>	Peter Iwanwsewych	<i>Peter Iohannis</i>	
Lucas Santhawy	Lucas Santau	<i>Iacop Pausetycz</i>	<i>Iacop Pausethych</i>
<i>Mathey Benedicti</i>	<i>Mathey Benedikoych</i>	<i>Gregor Kusekoycz</i>	<i>Gregor Kvzekouich</i>
<i>Lawrentius</i>	Lowrencz Golwbech		Pawel Golobych
	<i>Andreas fr eiusdem</i>	<i>Andreas</i>	<i>Andreas</i>
		Brathe	Brathe

U selu Gornjem Laduču (Tablica 13) prva je zabilježena sesija *Murke Zwdecz* (premda ne možemo biti potpuno sigurni, vjerojatno je riječ o ženskom osobnom imenu). Važno je naglasiti da su žene, kao vlasnice posjeda, gotovo isključivo bilježene uz napomenu *relictæ* (udovica), a spomenuta je potvrda iznimka od tog pravila. Iz registra sastavljeno-ga 1476. godine, doznajemo da je *Murku* naslijedio njen sin *Zthane* (zabilježeno je *filius Murche*). Riječ je o dokazu da su žene mogle preuzeti ulogu glave kuće, i to prije nego su sinovi dostigli odgovarajuću dob.

U prva dva popisa zabilježen je Martin Jurjev, odnosno Đurđević (najprije *Georgy*, a potom *Gurgeuych*). Dokaz je to razvoja priimka (Jurjev ili Đurđev > Đurđević). Ujedno je riječ i o potvrdi neuobičajenoga lika osobnoga imena Juraj.⁸⁶ Naime, lik Đuro (Đurko, Đurađ...) nije uobičajen na sjeverozapadu Hrvatske. Ipak, potvrde toga lika osobnoga imena nalazimo u antroponimiji i toponimiji susedgradsko-stubičkog vlastelinstva, posebice u brdovečkoj i pušćanskoj seoskoj sučiji. Sličan dokaz razvoja nazire se i kod potvrde *Mathey Benedicti* (Matej Benediktov) iz 1474. godine i *Mathey Benedikoych* (Matej Benediković) iz 1476. godine (*Benedicti* > *Benedikoych*).

U sva četiri popisa prisutna je sesija obitelji Golubić. Naime, 1474. godine zabilježeno je tek ime podložnika Lovre (*Lawrentius*). U sljedećem registru, iz 1476. godine, doznajemo da se Lovre (zabilježen je lik imena *Lourenecz*) preziva *Golwbech* te da uz njega zemlju obrađuje njegov brat *Andreas*. Isti se priimak potom ponovno javlja 1496. godine (*Golobych*).

Ianse Plezych zabilježen je 1474. i 1476. godine, a 1496. godine zabilježen je kao vlasnik sesije njegov zet Petar (*Peter Plesycza zeth*). Ponovno je riječ o potvrdi koja upućuje na odnose unutar pojedine obiteljske zadruge, iz koje doznajemo da je kućedomaćin mogao postati i *domazet*.

7. Zaključak

U skladu s najavljenim ciljevima rada, otvoreni su različiti smjerovi istraživanja. Istraživanje je provedeno na temelju bogate baze kvantitativnih podataka, koja je nastala transkripcijom najstarijih registara desetinskoga kotara Glavnice.

Koncept istraživanja obuhvaća definiranje granica specifične prostorne cjeline te iscrpnu analizu kvantitativnih podataka. Takav se pristup temelji na suvremenim konceptima i interpretacijama ranonovovjekovne društvene i ekonomske historije, u čijem se središtu nalazi problematika istraživanja čovjeka i prostora. Konceptualizacija i nastojanja da se empirijski istraži taj odnos uključuje analize interakcije između društvenih zajednica i prostora, kao i posljedice toga odnosa u povijesnoj perspektivi. Važnu su ulogu u oblikovanju istraživačkih pitanja imala istraživanja E. Le Roy Ladurieja i njegovih sljedbenika u francuskoj i njemačkoj historiografiji, a posebice suvremena empirijska istraživanja i kritika tradicionalnih koncepata u društvenoj i ekonomskoj historiografiji. Nakon definiranja teorijskoga okvira, pristupilo se oblikovanju modela istraživanja te načinu uporabe pojedinih istraživačkih metoda i alata. Pritom se nastojalo podjednako iskoristiti potencijal kvantitativne i kvalitativne građe sadržane u bazi podataka. Pri oblikovanju baze podataka, potom i pri analizi te vizualizaciji građe

⁸⁶ U tom kontekstu važno je spomenuti i toponimijsku potvrdu, Kod sv. Đure, koja se također javlja isključivo u vrelima iz posljednje četvrtine 15. stoljeća, a u 16. se rabi lik Kod sv. Juraja.

uporabljani su istraživački alati, koji se temelje na inovativnim mogućnostima računalnih programa, djelomično prilagođenih istraživanjima u humanističkim znanostima.

Istraživački alati – kao i metode istraživanja – detaljno su opisani. Pri tome posebno su opisane mogućnosti kvantitativnih i kvalitativnih analize prikupljene arhivske građe.

U sadržajnom smislu, istraživanje donosi nekoliko važnih zaključaka. Analize kvantitativnih podataka pokazale su da postoje različiti razvojni putevi pojedinih posjeda na području kotara Glavnice. Posebno je istraživano područje susjedgradskog i donjostubičkog posjeda, odnosno područja koje se u historiografiji najčešće naziva susjedgradsko-stubičkim vlastelinstvom. Usporedba kvantitativnih podataka pokazala je razlike između ta dva dijela spomenutog veleposjeda. U razdoblju od dvadeset godina (između 1474. i 1494. godine) na području susjedgradskog posjeda brže je rastao broj podložnika, a podatci o prikupljenoj desetini pokazuju da je došlo do naglog razvoja vinogradarstva na tom dijelu veleposjeda. Usporedba podataka za pojedine sučije pokazala je da je donjostubički posjed 1494. godine bio najveći proizvođač žitarica (39,40% proizvodnje u cijelom kotaru). Slijedi brdovečka sučija, čija je proizvodnja činila 19,89% proizvodnje žitarica u kotaru Glavnica i 13,12% proizvodnje vina.

Usporedimo li, dakle, podatke za područje cijelog susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva – najvećeg posjeda koji se potkraj 15. stoljeća razvijao na području kotara Glavnice – doći ćemo do nekoliko važnih zaključaka. Usporedba podataka za 1474. i 1494. godinu pokazuje da se na susjedgradskom dijelu posjeda povećala proizvodnja poljoprivrednih proizvoda, a posebice vina. U istom je razdoblju na donjostubičkom posjedu proizvodnja stagnirala ili se čak smanjivala. Na susjedgradskom se posjedu broj vinograda povećao s 245 na 419 (u svadesetogodišnjem se razdoblju povećao za 71,02%). Proizvodnja se na području susjedgradskog posjeda povećala za 130,89% (s 4645 na 10725 vjedara). Najveći je porast proizvodnje – 193,28% – zabilježen u brdovečkoj sučiji, gdje se znatno povećao i broj vinograda, za 136,11% (odnosno sa 72 na 170). Na području donjostubičkoga posjeda broj vinograda povećao se za 10,16% (sa 305 na 336), a proizvodnja se smanjila za 4,12% (sa 10665 na 10225 vjedara).

S druge strane, u donjoj i gornjoj sučiji donjostubičkoga posjeda zabilježen je blagi pad broja podložnika i rast broja vinograda. Što se proizvodnje žitarica tiče, ona se na području susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva povećala u svim sučijama, osim stenjevečke i pušćanske. Najveće povećanje proizvodnje zabilježeno je na području brdovečke sučije, u kojoj je proizvodnja žitarica udvostručena, a proizvodnja vina gotovo utrostručena u dvadeset godina. Donjostubički je posjed u dvadeset godina također zabilježio porast proizvodnje, ali je on mnogo skromniji od porasta na susjedgradskom posjedu.

Na temelju tih podataka, ali i analize mladih vrela s početka 16. stoljeća, možemo zaključiti da se poljoprivredna proizvodnja sve više povećavala. Naseljenost je na početku posljednje četvrtine 15. stoljeća blago padala, ali je do kraja stoljeća ponovno započeo rast. Na prijelazu stoljeća sve je veći rast naseljenosti i poljoprivredne proizvodnje na području brdovečke sučije i općenito susjedgradskoga posjeda. Pritom je važno

napomenuti da se potreba za radnom snagom, zbog povećane potrebe za poljoprivrednim proizvodima, povećavala mnogo brže od rasta naseljenosti. Nedostatak radne snage potkraj 15. stoljeća nadomješten je dovođenjem većeg broja podložnika s područja Štajerske, odnosno iz sela u okolici Brežica, u blizini granice na Sutli.⁸⁷

Kvantitativne i kvalitativne analize građe omogućile su pozicioniranje dobivenih podataka u okviru istraživanja razvoja strukture feudalnih posjeda. U tom je kontekstu bilo je važno pokušati utvrditi tip feudalnoga gospodarstva, s obzirom na temeljne značajke strukture posjeda te na broj i kategorije podložnika. Podatci u registrima ne uključuju mogućnost praćenja razvoja, odnosno povećanja ili smanjenja alodijalnoga dijela posjeda. Ipak, usporedbom podataka s podacima u vrelima iz 16. stoljeća, može se zaključiti da su alodijalne oranice i vinogradi vjerojatno bili manji nego u tom razdoblju te da su se znatnije počeli povećavati tek u drugoj polovici 16. stoljeća.⁸⁸

Struktura feudalnih posjeda, koji su pripadali prostoru desetinskoga kotara Glavnice, upozorava na postojanje dva snažna centra, Donje Stubice i Susedgrada, potom decentraliziranoga posjeda na području današnje Gornje Stubice (taj se prostor u historiografiji često naziva gornjostubičkim plemićkim distriktom). Osim navedenih, područje distrikta Glavnice obuhvaćalo je još i samostalni marijabistrički posjed. Posjedi vezani uz Donju Stubicu i Susedgrad u historiografiji se nazivaju susedgradsko-stubičkim veleposjedom. Važno je napomenuti da se već potkraj 15. stoljeća jasno naziru razlike u strukturi, ekonomskom razvoju i demografskim procesima između tih dvaju posjeda. Topografska struktura posjeda otkrila je da su se na susedgradskom posjedu najstariji vinogradi nalazili u blizini najvažnije prometnice, koja je pratila kontaktnu liniju između pobrđa i savske nizine. Blizina važne prometnice i dostupnost međunarodnoga tržišta, kao i riječnoga prometnog pravca, snažno su utjecali na razvoj susedgradskoga posjeda. Premda bi se već na temelju izvora iz 15. stoljeća moglo zaključiti da je važnost stubičkoga kaštela bila manja od važnosti susedgradske utvrde, do snažnijih će razlika u razvoju tih dvaju središta doći u drugoj polovici 16. stoljeća.⁸⁹

Pri analizi kategorija podložnika, odnosno seljaka ili temeljne skupine proizvođača, iznenađuje veoma nizak broj želira. Godine 1474. zabilježeno je samo 6 inkvilina ili

87 Ti podatci jasno potvrđuju da će valovi useljavanja stanovništva, koje od prve četvrtine 16. stoljeća sve masovnije dolazi na ovo područje (a posebice na zapadni dio susedgradskog posjeda) bježeći pred ratnim opasnostima na jugoistoku, djelomično biti posljedica nastojanja feudalnoga sloja da povećaju poljoprivrednu proizvodnju. Povećanje proizvodnje na feudalnim posjedima posljedica je sve unosnije trgovine poljoprivrednim proizvodima u zapadnim zemljama, u kojima potražnja gotovo neprestano raste tijekom cijelog 16. stoljeća. Štajerski se kmetovi spominju u registru desetine iz 1496. godine (uz oznaku *sequitur extraney oppidum Bressecz*) te iz 1501. i 1508. godine (HR-NAZ-ACA, sv. 38, br. 11; HR-NAZ-ACA, sv. 21, br. 8,3, fol. 5r–8r; HR-NAZ-ACA, sv. 38, br. 6, fol. 24v–30r).

88 Usp. Adamček, „Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči 1573“ 155; Brgles, *Stanovništvo i topografija susedgradsko-stubičkog vlastelinstva*, 217, 221–225

89 Primjerice, u raznim potvrđnicama i darovnicama iz toga doba pri opisu posjeda Stubica se navodi nakon Susedgrada i Želina, a u nekim izvorima spominje se i kao distrikt (usp. Brgles, *Stanovništvo i topografija susedgradsko-stubičkog vlastelinstva*, 219; Josip Stipišić; Miljen Šamšalović, „Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije“, *Zbornik Historijskog zavoda Jugoslavenske akademije* 3 (1960), 583).

želira, na cijelom području kotara. Osobito zanimljivu kategoriju seljaka predstavljaju predstavnici kmetova i drugih podložnika, seoski suci, banovci, vojvode, biriči i drugi. Prema registru iz 1474. godine svaka je seoska sučija imala po jednoga seoskog suca, a svaki posjed (susedgradski i donjostubički) po jednog banovca. Kategorija seljaka obrtnika zabilježena je isključivo na području onih seoskih sučija u kojima su se nalazila podgrađa (to su seoska sučija stenjevec na susedcgradskom posjedu i donjostubička). U dvadesetogodišnjem razdoblju, između 1474. i 1494. godine kvantificiran je velik porast broja udovica (koje su u registrima bilježene kao glave kuće, umjesto kućedomačina). Porast broja udovica koincidira s prvim pljačkaškim upadima osmanlijskih akindžija.

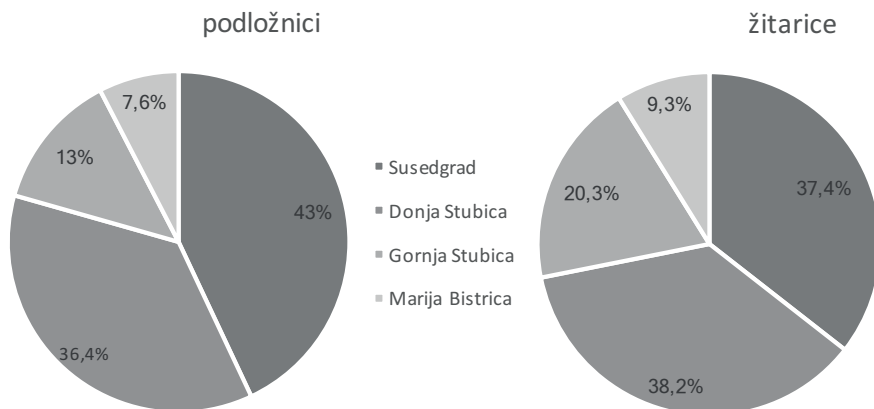
U antroponimijskoj se analizi, unatoč određenim očekivanjima, nije mogao ustanoviti porast uporabe dvočlane imensko-prezimenske formule. Čini se da je uzrok tome ponajprije metodologija koju je rabio popisivač 1494. godine, kada je (posebno na donjostubičkom posjedu) bilježio isključivo osobna imena podložnika. S druge strane, moguće je dokazati pad udjela narodnih imena u usporedbi s kršćanskim i svetačkim osobnim imenima. Najučestalija su osobna imena, kroz cijelo analizirano razdoblje bila Juraj, Toma, Ivan, Pavao, Valent... Već u najstarijem registru nalazimo priimke koji su se na analiziranom području očuvali sve do 17. stoljeća, a neka od tih i do suvremenoga doba.

Na temelju toponimijskih potvrda te ukrštavanjem tih podataka s drugim arhivskim podatcima i istraživanjem prostora moguće je otvoriti razna pitanja koja povezuje s promjenama u okolišu. Ipak, zbog ograničenosti prostora u ovom se radu nisam bavio povijesnim toponimijskim potvrdama te posljedicama interakcije između društvenih zajednica i okoliša u povijesnoj perspektivi.

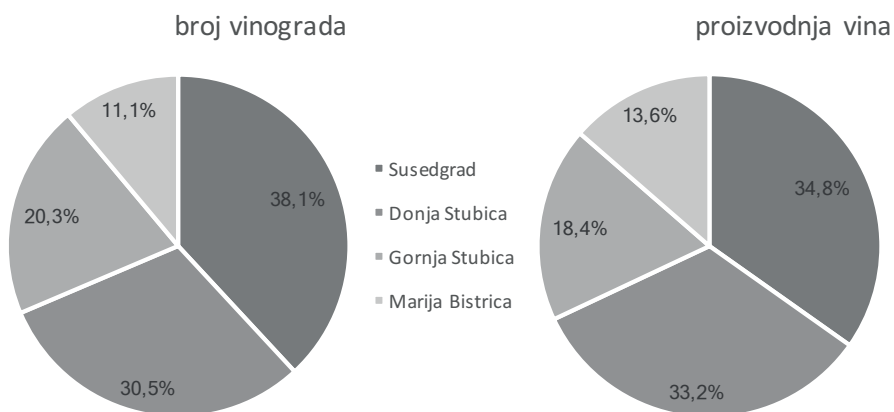
Analizom kontinuiteta naseljenosti (odnosno kontinuitet pojavnosti istih ili sličnih imenskih potvrda) na mikrorazini, potvrđena je mogućnost praćenja pojedinih podložnika u različitim registrima, uz uporabu metode standardizacije osobnih imena i priimaka te uz pomoć raznih istraživačkih alata. Ipak, kontinuitet naseljenosti utvrđen je u manjem dijelu potvrda. Uzroci mogu biti različiti, od osiromašenja pojedene obitelji, smrti kućedomačina, odluke da se ne sije određena kultura (podložna desetinanju) svake godine... Možemo pretpostaviti da je dinamika izmjena vlasnika pojedinih sesija, kao i dinamika promjena uzgajanja pojedinih poljoprivrednih kultura bila vrlo snažna. Zahvaljujući mogućnosti praćenja pojedinih podložnika u različitim popisima, pokazala se i mogućnost analize razvoja pojedinih priimaka. Na taj su način uspješno dokazani neki oblici razvoja pojedinih priimaka i prezimena.

Prilozi

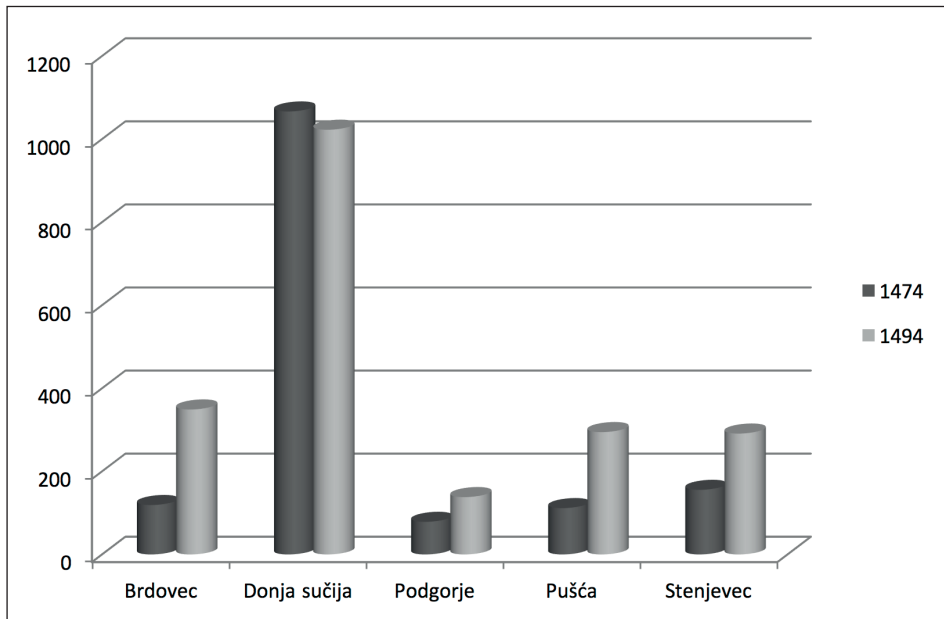
Graf 1. Broj podložnika i desetina žitarica 1494. godine.

Graf 2. Broj vinograda i vinska desetine 1494. godine

Graf 3. Popisana desetina vina u sučijama na području susedgradskog posjeda te na području donjostubičkog posjeda

SUMMARY

The Oldest Tithe Registries of the Glavnica District. Methodology of the Interpretation of Proto-statistical Sources in the Focus of Modern Historiography

The goals of this article can be aligned in theoretical and methodological context from the one side, and in the context of research of early modern economic and social history from the other. The specific model of research, which is thoroughly described in the introduction, implies a different direction of analysis of the so-called serial historical sources. Research methodology was designed in accordance with the recent development and research approaches in the European historiography. This model can be applied to the research of exactly defined spatial units (such as historical regions, feudal estates...), in accordance with the so called “total” approach to the research of history, introduced by the French “Annales School” and additionally improved by modern German Regionalgeschichte. The model is grounded in the synthesis of quantitative and qualitative analysis of historical data. Theoretical frame and methodology described in the article are intended to be of assistance to the future researchers of tithe records, especially those working in the context of late medieval and early modern Croatian history. In that respect the article also strives to reach design guidelines for the systematic research of tithe registries. After transcribing the records and the construction of database, consecutively it was possible

to minutely analyze the extensive quantitative and qualitative data. In the process, the author used new research methods and tools. Visualisation tools and GIS softwere were also used in order to visualise the conclusions.

The model of research was applied to the research of four documents, church tithe records from the Glavnica district, in north-western Croatia. These four registries date from 1474, 1476, 1494 and 1496. Rich and extensive archival records enabled the author to reach conclusions concerning the administrative and topographical structure of feudal estates, and to describe different aspects of social relations and the economy of specific spatial unit. The annalysis showed significant differences concerning agricultural production within the researched area. During the annalised time-frame there was a significant increase in production of wine, especially in the western parts of the district. Also, significant level of social and economical dynamics was detected.

Keywords: tithe; church tithe registries; quantitative methods; qualitative methods; Glavnica, Susedgrad, Donja Stubica, Marija Bistrica